Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ,
БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

...эмнай 1921 оной ...бриин 21-һээ гарана | № 141 (16364) | 1983 оной июниин 18, суббото | Сэн 3 мүнгэн.

> «Тобшоор хэлэбэл, мүнөө үе сагта имагтал социализм уласхоорондын харилсаанай һайн бүхы үүсхэл эгээл залан сэхээр хамгаалдаг, шахардуу байдал һуларуулгын ба эб найрамдалай аша туһые, арад бүхэнэй, бүхы хүн түрэлтэнэй аша туһые хамгаалдаг байна.»
>
> (КПСС-эй ЦК-гай июниин (1983 он) Пленум дээрэ Ю. В. Андроповой хэлэһэн үгэһөө).

СССР-эй АРБАДАХИ ЗАРЛАЛАЙ ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ НАЙМАДАХИ СЕССИ

ЭБ НАЙРАМДАЛАЙ, ДЭБЖЭЛТЫН ЗАМААР

...СР-эй арбадахи зарлалай Верховно Соведэй наймадахи сесси июниин 16-да ...эдэ хүдэлмэреэ эхилбэ.

...юзай Соведэй ба Национальностьнуудай Соведэй түрүүн хамтын заседани 11 ... Кремлиин Ехэ ордон ...ээгдэһэн байгаа.

Нүхэд Ю. В. Андропов, Г. А. Алиев, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, Д. А. Кунаев, Г. В. Романов, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, В. В. Щербицкий, В. И. Воротников, П. Н. Демичев, В. И. Долгих, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, Ш. Р. Рашидов, М. С. Соломенцев, Э. А. Шеварднадзе, М. В. Зимянин, И. В. Капитонов, К. В. Русаков, Н. И. Рыжков гэгшэдэй ерэхэдэнь, депутадууд болон айлшад нэрьемэ, удаан үргэлжэлһэн альга ташалгаар угтаа.

Союзай Соведэй Түрүүлэгшэ А. П. Шитиков палатануудай хамтын заседаниие нээбэ.

КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн, КПСС-эй ЦК-гай секретарь депутат К. У. Черненкэдэ үгэ үгтэнэ.

Нүхэр К. У. ЧЕРНЕНКЫН хэлэһэн үгэ

...эд депутадууд! Со... Союзай Коммунис партиин Центральна Комитет, ...-эй Верховно Соведэй ...идиум, Верховно Соведэй Союзай Соведэй ба Национальностьнуудай Соведэй ...шинэнүүдэй Соведүүд ...-эй Центральна Комитедэй Генеральна секретарь ... Юрий Владимирович ...оповые Совет Социалис ...бликануудай Союзай ...вно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшээр һунгаха ... дурадхалые таанадай ...дэ табина. (Нэрьемэ, үргэлжэлһэн альга та... Бултадаа һуурһаа ...).

...гай Пленум дээрэ энэ ...л хаража үзэгдөө һэн. ...эй ЦК-гай Генеральна секретарь нүхэр Юрий ...мирович Андроповой доро СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшын тушаал ээлтааралжатай ха гэжэ ...м ниитэ нэгэн һанал ...эй оршон байдалда тоо... байгаа. (Удаан үргэлжэлһэн альга ташалга).

...т общественын ажабайдал, манай дотоодын бо... гадаадын политикада ...нис партиин хүтэлбэрилхы ба шэглүүлхы үүргын улам үргэжэ байһан ушарые парти болон гүрэнэй нэрэ хүндын таһаршагүй холбоотой байлгын гэршэ, парти ба арадай ухаан бодолой, хүсэл зоригой ниитэ нэгэн байлга болоно гэжэ совет хүнүүд, гадаадын оронуудай арад зон дүүрэн үндэһэ баримтатайгаар тоолодог байна гэжэд КПСС-эй ЦК-гай Политбюро, ЦК-гай Пленум һайнаар ойлгоно.

КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретариин тушаалда Ю. В. Андроповой бэелүүлжэ байгаа залан сэхэ, эршэмтэй, үүсхэл эдэбхитэй ажал ябуулга, тэрэнэй бүтэмжэтэй, энэрхы һайхан шэнжэнүүд, дүй дүршэл ба политическэ сэсэн мэргэн бодол бүгэдэ ниитын нэрэ хүндэдэ, парти болон арадай этигэл найдалда, талархалда хүртэнхэй. Тэрэ хадаа ленинскэ түхэлэй элитэ ехэ хүтэлбэрилэгшэ болоно гэжэ совет коммунистнууд, бүхы ажалшад, манай гадаадын ханинар тоолоно.

Парти болон арадай нэгэдэлые саашадань бэхижүүлгэ, манай дотоодын ба гадаадын политикын хараа шэглэлэй уг залгамжалта, хүгжэлтэ түгэс социализмын общественые саашадань нарижуулан һайжаруулха, манай Эхэ ороной экономическа ба өөрыгөө хамгаалгын хүсэ шадалые бэхижүүлхэ талаар шэглүүлэгдэһэн хэмжээнүүдые бүгэдэ арадай һайшаалга Ю. В. Андроповой ажал ябуулгатай таһаршагүй холбоотой байна.

Уласхоорондын байдалые һайжаруулха, үйлэ хэрэгүүдэй хүгжэлтын түгшүүрилые һуларуулга тээшэ дахинаа шэглүүлхэ, термоядерна дайнай аюулые зайсуулан сараха талаар шэглүүлэгдэһэн Коммунис партиин ба Совет гүрэнэй бата, залан сэхэ хараа шэглэл Ю. В. Андроповой ажал ябуулгатай таһаршагүй холбоотой байна. Ю. В. Андропов энэ хараа шугамые дэлхэй дээрэ нэрэ хүндэтэйгөөр түлөөлнэ.

КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь нүхэр Юрий Владимирович Андроповые СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшын тушаалда һунгалга манай общественын ба гүрэнэй үндэр дээдын аша туһада, КПСС-эй XXVI съездын түүхэтэ хараа түсэбүүдые амжалтатайгаар бэелүүлгэдэ, коммунис байгуулалтын хэрэгтэ алба хэхэ байна.

Нүхэд депутадууд, СССР-эй Верховно Соведэй нимэ тогтоолой проектые таанадай үзэмжэдэ табихыемни зүбшөөгыт:

«Совет Социалис Республикануудай Союзай Верховно Совет нигэжэ тогтообо: Нүхэр Андропов Юрий Владимировичые СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшээр һунгаха». (Нэрьемэ, удаан үргэлжэлһэн альга ташалга).

* * *

Нүхэр Ю. В. Андроповые СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшээр һунгаха тухай тогтоолые депутадууд нэгэн дуугаар баталан абаба. Энэ шиидхэбэрине сессидэ хабаадажа байһан депутадууд болон айлшад нэрьемэ, удаан үргэлжэлһэн альга ташалгаар угтаа.

КПСС-эй Центральна Комитедэй Генеральна секретарь, СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ нүхэр Юрий Владимирович Андроповто үгэ үгтэнэ. Суглараашад һуурһаа бодожо, альга ташалгаар тэрэниие угтаба.

Нүхэр Ю. В. АНДРОПОВОЙ хэлэһэн үгэ

...тэ нүхэд депутадууд! ... Союзай Верховно Соведэй ... Президиумэй Түрүүлэгшээр һунгажа, намда үнэн этигэл найдабари ол...тнай түлөө таанадта ... баяр баясхалан, гүн...ехэ талархалаа бүхы зүрхэ сэдьхэлһээ мэдүүлхыемни зүбшөөгыт. (Удаан үргэлжэлһэн альга ташалга).

Таанадай этигэл найдал хадаа минии 40 гаран жэл соо гэшүүниинь байһан манай ленинскэ Коммунис партида, минии талархажа ябадаг тэрэнэй уг зорилгонуудта этигэн найдаһан ушар болоно гэжэ тоолоноб.

СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшын тушаалда хүдэлхэдөө, таанадай үндэр ехэ этигэл найдабарине нэрэтэй солотойгоор харюулхын тула бүхы хүсэ шадалаа, бүхы эрдэм мэдэсэеэ, бүхы дүй дүршэлөө элсүүлэн зорюулхаб гэжэ таанадые найдуулхыемни зүбшөөгыт. (Нэрьемэ, удаан үргэлжэлһэн альга ташалга).

* * *

...идэ хабаадагшадай үргэлжэлһэн альга та... доро СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй ...эгшээр һунгагдаһан... дашарамдуулан, тү...шээр һуугша бүхы ...дуудай үмэнэһөө нү... В. Андроповые үнэн ...ээ амаршалаад, пар... ба гүрэнэй олон ян...ал ябуулгадань шэнэ ...жалтануудые хүсэбэ. ...нь депутадууд зүблэ... ...эй хоёрдохи асууда... зүбшэн хэлсэжэ захал...гаа. Депутадууд Н. Н. ...ков, В. М. Мишин ... Верховно Соведэй ...умэй гэшүүлээр һун... ... депутат И. Г. Кэ... — СССР-эй Верхов...ведэй Президиумэй Ту...шын орлогшын үялга..., депутат Б. Н. Пас... СССР-эй Верховно ... Президиумэй гэшүү...гануудһаа сүлөөлбэ. ...вно Совет зүблэхэ ... удаадахи асуудалда ...Р-эй Министрнүүдэй ... Түрүүлэгшын Нэгэ...рлогшо, СССР-эй гадаадын хэрэгүүдэй министр депутат А. А. Громыко «Советскэ Союзай уласхоорондын байдал ба гадаадын политика тухай» элидхэл хэһэн байна.

Удаань үгэ хэлэлгэ эхилбэ.

КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь Ю. В. Андроповые СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшээр һунгаһыень үгэ хэлэгшэд халуунаар һайшааһан байна. Нүхэр Ю. В. Андроповой ажал ябуулга совет арадай ба бүхы хүн түрэлтэнэй аша туһада Коммунис партиин, Совет гүрэнэй эб найрамдалта, социальна хүгжэлтэ дэбжэлтын политикые залан сэхээр бэелүүлхэ талаар шэглүүлэгдэнхэй байна гэжэ тэдэнэр тэмдэглээ.

Совет хүнүүдэй зүрхэ сэдьхэлые хүдэлгэжэ байһан эгээл шухала асуудалнуудта элидхэл дотор харюунууд үгтэбэ гэжэ Белоруссиин ССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ депутат И. Е. Поляков Советскэ Союзай уласхоорондын байдал ба гадаадын политика тухай асуудалые зүбшэн хэлсэхэдээ тэмдэглэһэн байна.

Дэлхэйе ракетно-ядерна дайнай аюулай эрмэг дээрэ табиха гэһэн США-гай империалистнуудай ба тэдэнэй союзнигуудай тэнэг шунал эрмэлзэлээр совет хүнүүд мүн лэ һанаагаа зобонхой гэжэ тэрэ үгэеэ үргэлжэлүүлбэ.

Коммунизмын уг зорилгонуудта дайн таарахагүй байна. Уласхоорондын шахардуу шанга байдалые һуларуулха талаар шэглүүлэгдэһэн Коммунис партиин, правительствын бодото алхамуудые бүхы совет арадтаяа хамта Белоруссиин ажалшад гүйсэд дүүрэнээр, бүримүһэн һайшаана. Нүхэр Ю. В. Андроповой хэлэһэн үгэнүүд дотор найруулагдаһан эб найрамдалта бүхы үүсхэлнүүдые халуунаар һайшаан дэмжэнэбди.

Ворошиловградска областиин «Ровенькиантрацит» гэжэ үйлэдбэриин нэгэдэлэй Космонавтнуудай нэрэмжэтэ шахтоуправлениин сэбэрлэлгын забойн хүдэлмэришэдэй бригадир депутат Г. И. Мощак трибунада гараба. Коммунис парти болон Совет гүрэнэй гадаадын политика ажалша хүнүүдтэ алба хэнэ, эб найрамдалай шэнжэтэй байна гэжэ тэрэ хэлээ. Ажаһуухын, үрэ түгэсөөр ажаллахын тула манайда шухала хэрэгтэй бүхы эрхэ байдал байгуулагданхай. Энэ хадаа зол жаргал болоно. Гэбэшье тэрэ зүндөө хүрэжэ ерээ бэшэ, харин хүшэр хүндэ тэмсэлдэ туйлагдаһан байха юм.

Арбан нэгэдэхи табан жэлдэ горнягууд габшагайгаар хүдэлнэ гэжэ үгэ хэлэгшэ хөөрөөгөө үргэлжэлүүлээ. Хүнүүд лэ амжалта шэрээдэг. Тэдэнэй һуудал байдал, соёл болбосорол жэлһээ жэлдэ һалбаран хүгжэнэ. Бидэ хүдэлмэришэнэй нэрэ хүндын ба һэшхэлэй хуули ёһонуудаар ажаһуунабди. Билэнэй дунда хашарха, һали-буллар хүдэлхэ ушар үзэгдэдэггүй. Жаяг журамаа, эмхидхэлээ саашадань бэхижүүлгэ ехэ амжалта туйлаха арга олгохо байна гэжэ тоолонобди. Ажалай бүтээсын үргэдхэхэ бүри манай экономико бата бэхи, газар дэлхэй дээрэ эб найрамдал найдамтай болохо бшуу.

Уласхоорондын байдалые улам түгшүүрилтэй болгоһоной түлөө Рейганэй захиргаан лэ харюусалгатай байна гэжэ Литвагай Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретарь депутат П. П. Гришкявичус тэмдэглээ. Коммунизмда зүрюу харша шэнэ «хэрээһэтэ добтолгын» үүсхэлшэд хүсэ шадалай хараа бодолоор социалис оронуудтай ходо хөөрэлдэхые һэдэнэ. Гэбэшье тэдэнэр түүхын һургаалые хараада абанагүй.

Тэдэниие дэмжэгшэдтэй хамта мүнөөнэй американ захиргаан манай орониие, социалис хани нэгэдэлтэ бусад оронуудые үбайгүй мүүхайгаар хардана, гүрдэнэ.

Бүхы хүн зоной, илангаяа залуушуулай политическэ һэримжые дээшэлүүлхэ талаар, социализмын түүхэтэ бүлюу байлгые һайнаар харуулха, контрпропагандистска хүдэлмэрэе шангадхаха талаар республикын партийна организаци шухала хэмжээнүүдые абана гэжэ депутат үгэеэ үргэлжэлүүлбэ. Тэдэнэй бүхы ябуулгануудай ямаршье аша үрэгүй байһыень эб найрамдалай ба социализмын дайсад ойлгохо ёһотой. Түүхын хүгжэлтые хэншье һөөргэнь эрьюулжэ шадахагүйл.

Манай партиин ЦК-гай мэнэ һаяхан болоожо дүүрэһэн Пленум политическэ-хүмүүжүүлгын хүдэлмэриие саашадань нарижуулан һайжаруулха талаар ороной үзэл сурталай кадрнуудай урда харюусалгатай зорилгонуудые табяа гэжэ Ленинградай М. Горькиин нэрэмжэтэ академическэ драмын Ехэ театрай артист депутат К. Ю. Лавров хэлэбэ. Пленум дээрэ нүхэр Ю. В. Андроповой хэлэһэн үгэ дотор найруулагдаһан ехэ заабари зүбшэлнүүд коммунист бүхэндэ, совет хүн бүхэндэ дүтэ, ойлгосотой байна. Бидэ бултанай, тэрэ тоодо искусствын уран бэлигтэнэй зохёохы бүри ехэ эршэмтэйгээр, общественынгоо урда ехэ харюусалгатайгаар хүдэлхыемнай үе саг эрилтэ табина. Тэрэнэй бүхы агууехэ хэрэгүүдтэ партиин найдамтай туһалагша байха гээшэ зохёон байгуулагшын шунал абьяасаар, бэлиг шадабаряар бадарһан ангиин ба үзэл сурталай тодо нарин хараа бодолтойгоор харагшада, уншагшада, шагнагшада хандахыемнай бидэниие баадхана.

Би эгээл энэрхы һайхан мэргэжэлтэй хүм, ород хэлэнэй багшаар хүдэлдэгби гэжэ Ташкентын Айбегэй нэрэмжэтэ дунда һургуулиин багша депутат М. С. Саматова хэлэбэ. Оронойимнай бүхы нацинууд ба арад үндэһэтэдые дүтэлүүлгэдэ, хани барисаан ба аха нүхэсэлые бэхижүүлгэдэ, эб найрамдал болон социальна дэбжэлтые эсэшэ сусашагүйгөөр нэбтэрүүлгэдэ үнэн сэхээр алба хэдэг манай аха, нүхэр — агууехэ ород арадай хэлэндэ үхибүүдые һургажа байһандаа би, үзбек арадай басаган, гүнзэгы сэдьхэлһээ омогорхон баясадагби.

Партиин асари ехэ түсэбүүдые болото дээрэнь бэелүүлхын, үргэжэ ябаа үетэниие хүмүүжүүлхын тула, тэдэнэртэ хүүгэдэй саадуудые, һургуулинуудые, ордонгуудые, спортын комплекснуудые, пионерэй лагерьнуудые, поликлиникэнүүдые барихымнай тула бидэнэртэ амгалан байдал хэрэгтэй. Эб найрамдалта хүхэ номин огторгой доро бидэ, багшанар, ёһотойл коммунизм байгуулагшадые хүмүүжүүлнэбди.

* * *

Национальностьнуудай Соведэй Түрүүлэгшэ В. П. Рубен палатануудай үдэшын хамтын заседаниие хүтэлөө.

Мүнөө үе саг дары түргөөр шиидхэгдэхэ ёһотой олон асуудалнуудые хүн түрэлтэнэй урда табина гэжэ СССР-эй Медицинын эрдэмэй академиин президент депутат Н. Н. Блохин тэмдэглэбэ. Гэбэшье хоридохи зуун жэлэй дүрбэнэй һүүлшын нэгэ хубида дайн байлдаанай ба эб найрамдалай асуудал эгээн хурсаар табигдажа байна. Ядерна буу зэбсэгэй үе сагта, илангаяа мүнөө үршаг аюулайнь дахинаа үргэлжэжэ байхада, тэрэ гүнзэгыгөөр хаража үзэгдэхэ, тон харюусалгатайгаар, гол шухала юумэниинь гэхэдэ — шэнэ түүхэтэ болото байдалай хараа шэглэлһээ гүнзэгыгөөр бодомжологдохо ёһотой.

Термоядерна дайн хадаа политикаяа бэелүүлгын эгээл таарамжатай, хуулита зэбсэг мүн гэжэ харуулхые оролдолго эгээл гэмтэ ябадал болоно. Буу зэбсэгүүдые үрдилдэн бүтээхэ, ядерна дайнай аюулые үргэдхэхэ талаар шэглүүлэгдэһэн США-гай захиргаанай ээрхэг түримхэй хараа шэглэл социализм тээшэ түүхэтэ хурдан түргэн дабшалтые зогсоохо гэһэн эрмэлзэл болоно. Тиигэжэ тэдэнэр уласхоорондын шухала асуудалнуудые шиидхэхэ талаар дүй дүршэлгүй, али бүхы моральна гол ёһонуудые баримталдаггүй хүнүүдэй ухаан бодолые балартуулна.

Сессиин зүбшэн хэлсэлгэдэ табигдаһан асуудалнууд хүн түрэлтэнэй ерээдүйе хүндэлдэг, сэгнэдэг хүн бүхэнэй зүрхэ сэдьхэлыень хүдэлгэнэ гэжэ Таджикистанай Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретарь депутат Р. Набиев хэлээ. Түгшүүрилтэй оршон байдалда манай ороной ямараар хандадаг байһандань, хүнүүд ехэ анхаралаа хандуулдаг гээшэ. Бидэ — эб найрамдалай түлөөбди, бидэ ээрхэг түримхэй политикада харюу сохилто үгэхые хүсэгшэдэй зэргэдэбди гэжэ Советскэ Союз эдэ бүхы шухала асуудалнуудта хэлбэришэгүйгөөр харюусадаг байна. Империализм, нэн түрүүн американ империализм эб найрамдалда аюул тохёолдуулна гэжэ үшар ёһо мэдэхэ хүн бүхэндэ тон ойлгосотойл.

Эхэ ороной экономическа хүсые арьбадхалга, оборонно-ниитэ хүдэлмэриие ба ажалшадые сэрэгэй-патриотическа талаарнь хүмүүжүүлгые хүгжөөлгэ эб найрамдалай хэрэгтэ алба хэдэг байна гэжэ үгэ хэлэгшэ тэмдэглээ.

«Эб найрамдалай ба ажабайдалай түлөө, ядерна дайе сарахын түлөө» гэһэн Бүхэдэлхэйн ассамблей ерэхэ неделиин эхиндэ Прагала нээгдэхэ юм гэжэ ВЦСПС-эй секретарь депутат А. М. Субботин мэдээсэбэ. Дайн дажарта эсэргүү энэ ехэ хуралдаан арадуудай аюулгүй байдалай түлөө, хүн түрэлтэнэй хүгжэлтые аршалан хамгаалхын түлөө тэмсэдэг ниитын бүхы хүсэнүүдтэ хабаатай байна. Хэрбээ манай үе сагай профсоюзай хүдэлөөнэй эгээл онсо шэнжэнүүд тухай хэлэхэ гэбэл, энэмнай нэн түрүүн дайн байлдаанай ба эб найрамдалай асуудалнууд тээшэ эрид эрьелтэ болоно. Хүдэлмэришэн хүнүүд ами бэеэ хохидолдо оруулхые, сэрэгэй-промышленна комплексын, тэрэнэй харгалзалга доро байгшадай аша туһада үүдхэгдэһэн ядерна дайнда хосорон һалахые хүсэнэгүй.

Хүдэлмэришэдэй һаналаа нэгэдэлгые бэхижүүлхын түлөө тэмсэл, Эхэ оронойнгоо аша туһада шэн габьяата зохёон байгуулхы ажал, тэрэнэй хүсэ шадалые саашадань бэхижүүлгэ. Коммунис партиин гадаадын политикые, ондо ондоо байгуулалтатай гүрэнүүдэй амгалан ёһоор зэргэ оршохо политикые али бүхы талаарнь дэмжэлгэ хадаа совет профсоюзуудай гол хараа шэглэл болоно гэжэ үгэ хэлэгшэ мэдүүлээ.

КПСС-эй ЦК-гай, Совет правительствын ажал ябуулга империалистнуудай дайжүрөөдэһэн хараа бодолнуудые буруу һүргэнэ гэжэ КПСС-эй Приморьин крайкомой нэгэдэхи секретарь депутат В. П. Ломакин хэлэбэ. Уласхоорондын орёо түгшүүрилтэй байдалда партиин ленинскэ ёһоной тэсэбэритэй байһанаа харуулна, КПСС-эй XXVI съездын хараа шугамые бодото дээрэнь залан сэхээр бэелүүлнэ.

Приморьин хизаар ороной түбһөө холо — США-гай, Урда Корейн ба Японой хоорондохи сэрэгэй харилсаас Советскэ Союзда зүрюу харша үзэл бодолой үндэһэ һуури дээрэ үргэдхэхые империалис бүлэгөөрхидэй үсэд нэтэрүүгээр оролдожо байһан районодо оршодог юм. Хизаарай онсо түхэл шэнжэ гол түлэб Номгон далайн оршондохи оронуудтай гадаадын худалдаа наймаанай, эрдэм, соёлой холбоо барисаае бэелүүлгэдэ тэрэнэй улам үргэжэ байгаа удха шанараар гол түлэб тодорхойлогдодог юм гэжэ депутат үгэеэ үргэлжэлүүлбэ.

Приморьинхид уласхоорондын оршом соо Эхэ оронойнгоо амжалтануудтай ажалайнгаа хүсэлэл оролдолгонуудые таһалгаряагүйгөөр холбодог, оронойнгоо экономическа ба оборонно хүсэ шадалые бэхижүүлхэ хэрэгтэ ехэ хубитаяа оруулхын тула аргатай бүхы юумэ хэдэг юм гэжэ депутат тэмдэглээ.

Эб найрамдалые сахин хамгаалха, СССР-эй аюулгүй байдалые бэхижүүлхэ зорилгые, тодорхойлһон КПСС-эй XXIV — XXVI съезднүүдэй хараа шугамые совет хүтэлбэрилэгшэд залан сэхээр баримталан бэелүүлнэ гэжэ КПСС-эй ЦК-гай секретарь депутат Б. Н. Пономарев хэлэбэ. Энэ зорилгые бэелүүлхын, хүнэй эгээн гол эрхэ — ажаябаха эрхэ хангахын тула Советскэ Союзай Коммунис партии, тэрэнэй Центральна Комитет, нүхэр Ю. В. Андропов түрүүтэй КПСС-эй ЦК-гай Политбюро газар дэлхэй дээрэ эб найрамдалые бэхижүүлхэ талаар шэглүүлэгдэһэн бүхы хэмжээнүүдые абана.

Американ империализмын ээрхэг түримхэй хараа шэглэлдэ зүришэжэ, Советскэ Союз буу зэбсэгүүдые үрдилдэн бүтээлгэдэ эсэс табихын, шахардуу шанга байдалые һуларуулхын, тэдэнэй ниитын байгуулалтаһаа дулдыдангүй гүрэнүүдэй хоорондо харилсаа холбоо тогтоохын, амгалан ёһоор зэргэ оршон һуухын тула эсэшэ сусашагүй оролдолго гаргана.

Энэ сесси дээрэ нүхэр Ю. В. Андроповые СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшын тушаалда һунгалга СССР-эй уласхоорондын нэрэ хүндые, совет гадаадын политикын нэрэ хүндые улам дээшэнь үргэнэ, эб найрамдалай ба арадуудай аюулгүй байдалай хэрэгэй түлөө тэмсэлдэ шэнэ хүсэ нэмээнэ гэжэ үгэ хэлэгшэ мэдүүлээ.

Манай партиин уласхоорондын хараа шэглэл бүхы совет хүнүүдэй һанал бодолые элирхэйлдэг юм. Манай арадай шэн габьяата ажал хадаа тэрэниие бодото дээрэнь бэелүүлгын шухала нүхэсэл болоно.

Союзай Соведэй ба Национальностьнуудай Соведэй гадаадын хэрэгүүдые эрхилдэг комиссинуудай даалгабаряар үгэ хэлэгшэ зүбшэгдэһэн асуудалаар СССР-эй Верховно Соведэй тогтоол баталан абаха гэһэн дурадхал оруулба.

«Советскэ Союзай уласхоорондын байдал ба гадаадын политика тухай» СССР-эй Верховно Соведэй тогтоолые сесси нэгэн һаналтайгаар баталан абаа. КПСС-эй ба Совет гүрэнэй ленинскэ гадаадын политическэ хараа шэглэлые бодото дээрэнь бэелүүлхэ талаар правительствын ажал ябуулгые СССР-эй Верховно Совет гүйсэд дүүрэнээр, бүримүһэн һайшааба. Уласхоорондын түгшүүрилые һуларуулха, буу зэбсэгүүдые бүтээн гаргалгые хизаарлаха ба зэбсэг хэрэгсэлнүүдые хуряаха талаар аша үрэ ехэтэй үгэеэ ойлголсолгые туйлаха, тохёолдожо байһан зүришэлдөөнүүдые усадхаха, шэнэ арсалдаа хёмороонуудые зайсуулан сараха, тэдэнэй ниитын байгуулалтаһаа дулдыдангүй, бүхы гүрэнүүдтэй эбэй ёһоной, адли тэгшэ эрхэтэй харилсаагаа хүгжөөхэ талаар шэглүүлэгдэһэн КПСС-эй ЦК-гай ноябриин (1982 он) ба июниин (1983 он) Пленумүүдэй гол шухала заабари зүбшэлнүүдые бэелүүлхын тула үнгэргэгдэжэ байһан хэмжээ ябуулганууд һайшаагдаа.

Советскэ Союзай өөрыгөө хамгаалха хүсые ёһотой хэмжээндэ байлгаха, тэрэнэй союзнигуудай аюулгүйе хангаха талаар абтаһан хэмжээнүүдые Верховно Совет нэгэн дуугаар һайшаагаа.

Удаань СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын Нэгэдэхи орлогшо депутат Г. А. Алиев «Ажалша коллективүүд ба предприятинуудые, эмхи зургаануудые, организацинуудые залан хүтэлэлгэдэ тэдэнэй үүргые дээшэлүүлхэ тухай СССР-эй Хуулиин проект тухай» элидхэл хэбэ.

СССР-эй Верховно Соведэй сесси июниин 17-до хүдэлмэреэ үргэлжэлүүлээ.

(ТАСС).

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ УЛАСХООРОНДЫН БАЙДАЛ БА ГАДААДЫН ПОЛИТИКА ТУХАЙ

СССР-эй МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ТҮРҮҮЛЭГШЫН НЭГЭДЭХИ ОРЛОГШО, СССР-эй ГАДААДЫН ХЭРЭГҮҮДЭЙ МИНИСТР ДЕПУТАТ А. А. ГРОМЫКЫН ЭЛИДХЭЛ

...В. Андроповто ханда... А. Громыко нигэжэ ... СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшээр нэгэн дуугаар ...һаарнь амаршалхы... Коммунис партиин бо... ...эт арадай аша ту... манай хүндэтэй ба ха...атай ажал ябуулга... ...алтануудые хүсэхы... зүбшөөгыт. Манай орон болон хилын саана ... хүндэлэлтэй ба үн...э хүндэтэй, партий... ...н гүрэнэй ажал ябуу... болохо Та мүнөөдэр ... шиидхэбэреэр даал... ... шэнэ уялгануудаа ...һэн дүүргэхэ байхат ...үйсэд дүүрэн этигэл... КПСС болон СССР-эй гүрэнэй засагай дээдын зургаан энэ тушаалые танда найдаа гээшэ.

Советскэ Союзай уласхоорондын байдалай ба гадаадын политикын асуудалнууд манай Коммунис партиин, СССР-эй Верховно Соведэй, Совет правительствын гол анхаралда байдаг гэжэ саашань элидхэлшэ хэлэбэ. Тэдэнэй ажаһуудаг ба ажалладаг гадаадын эрхэ байдал ямар байнаб гэжэ совет хүнүүд хододоо гүнзэгыгөөр һонирходог байгаа, байнашье гээшэ.

Мүнөөнэй уласхоорондын байдалай гол шухала шэглэлнүүдые КПСС-эй ЦК-гай болон Совет правительствын ямараар сэгнэдэг тухай, мүнөөнэй үе шатада бидэнэй шиидхэхэ баатай болодог гадаадын политическэ эгээл шухала асуудалнууд ямар бэ гэжэ үгэ хэлэгшэ мэдээсээ.

Уласхоорондын үйлэ хэрэгүүдэй ябаса, хэрбээ гол шухалыень илгаха болоо һаа, хоёр хараа шугамай: нэгэниинь — эб найрамдал сахин хамгаалха ба бэхижүүлхэ; нүгөөдэнь, тад ондоо, — тэрэнэй үндэһэ һууриие һандаргаха гэһэн — хоёр хараа шугамай шанга тэмсэлээр тодорхойлогдоно. Советскэ Союз, бусад социалис оронууд, гүрэнүүдэй диилэнхи олониинь, тэрэ тоодо ниитын ондоо байгуулалтада хабаатай гүрэнүүдшье, эб найрамдалай аша туһын түлөө нэгэн адляар оролдодог байна.

Советскэ Союзай эли тодо, эб найрамдалда хүсэн түгэсөөр дуратай ажал ябуулганууд болон дурадхалнуудые хэды дахин дэлхэй һайшаан дэмжээ гээшэб! Гадаадын политическэ совет үүсхэлнүүд лэ ехэ-ехэ хэмжээнэй хэдэн олон уласхоорондын договорнууд болон хэлсээнүүдтэ ажамидарал үгөөха юм. 60-дахи болон 70-дахи онуудта баталагдаһан эдэ хэлсээнүүд мүнөөшье болотороо өөрынгөө зорилгонуудые дүүргэжэ байнхай. Мүнөөнэй захиргаанай США-да засагаа гартаа абаагүй байхада туйлагдаһан, стратегическэ буу зэбсэгүүдэй талаар совет-американ хэлсээнүүдэй онсо удха шанарые элидхэлшэ онсолон тэмдэглэһэн байна.

Жэлһээ жэлдэ совет дурадхалнуудай үндэһөөр дэлхэйн юрэнхы байдалда һайнаар нүлөөлхэ ехэ арга боломжо олгодог документнүүдые ООН баталан абаһан юм.

Бидэ ниитэ Европын һайн хүгжэлтые саашадань үргэлжэлүүлхэ хэрэг һайшаан баримталдаг гээшэбди. Имагтал нимэ хараа бодолтойгоор Мадридтахи хөөрэлдөөнүүдые СССР хэдэг байна. Тиихэдээ бэе бэедээ этигэхэ, аюулгүй байдал бэхижүүлхэ ба Европодо буу зэбсэг хуряаха хэмжээнүүдэй талаар конференциие зарлаха тушаа хэлсээгээр тэрэниие түгэсхэхэ гэжэ оролдодог юм.

Европын зүүн ба баруун талын оронуудые харилсаанай эгээл олон янзын һалбаринуудые хамааруулдаг хэдэн олон договорнууд болон хэлсээнүүд мүнөө холбоноха юм.

Социалис оронуудтай аха дүүгэй харилсаа холбооной болон хани барисаанай хэрэг КПСС-эй болон совет гүрэнэй политика дотор онсо, уридшалһан һуури хододоо эзэлдэг байгаа, эзэлхэшье юм. Советскэ Союз социалис интернационализмын гол ёһоной үндэһэ һуури дээрэ олон талын нягта холбоонуудые тэдээнтэй хэлбэришэгүйгөөр бэхижүүлдэг, экономическа нэгэдэлдэ, ажалай уласхоорондын социалис хубаарилгада эдэбхитэйгээр хабаададаг юм. Хани нэгэдэлтэ оронууд ажабайдалай бүхы һалбаринуудта аша үрэтэйгөөр хамта хүдэлдэг байна. Тэдэнэй аха дүүгэй холбоон хадаа Варшавска Договорой эмхидэ, Харилсан туһалалсалгын экономическа соведтэ, хани барисаа, харилсаа холбоон болон бэе бэедээ туһалалсалга тухай хоёр талын договорнууд дотор өөрынгөө бэелэл олонхой гээшэ.

(Эхин. Түгэсхэлынь 2-дохи нюурта).

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ УЛАСХООРОНДЫН БАЙДАЛ БА ГАДААДЫН ПОЛИТИКА ТУХАЙ

(Түгэсхэл. Эхинийнь 1-дэхи нюурта).

Варшавска Договорой оронуудһаа гадуур Монголтой, Кубатай, Вьетнамтай, Лаостой, Кампучитай бидэнэй аха дүүгэй харилсаа холбооной харилсаанууд хүгжэжэ байнхай.

Югославитай манай холбоонууд бэхижүүлэгдэжэ үргэлжэлһөөр. Эхэ ороноо эб найрамдалай, демократическа үндэһөөр нэгэдүүлхын түлөө Корейн Арадай-Демократическа Республикын тэмсэлтэй бидэ һанал нэгэтэй байнабди.

Советскэ Союз, урдынхидаал адли, тэгшэ тааруу эрхын үндэһөөр Хитадай Арадай Республикатай харилсаагаа гуримшуулхын түлөө, хоёр талын холбоонууд болон харилсаануудаа удаа дараалан үргэдхэхэ арга боломжонуудые бэдэрхын түлөө ехэ оролдолго гаргадаг байна гэжэ элидхэлшэ үгээе үргэлжэлүүлбэ. Эхилээд байһан совет-хитадай политическэ хөөрэлдөөнүүдые үргэлжэлүүлхэ гэжэ бидэ оролдонобди. Тиихэдээ тэрэнэй һайн үрэ дүнгүүдые түйлахые хүсэдэг байнабди. Тэдэнэй хоорондохи харилсаануудые гуримшуулга ба һайжаруулга хоёр ороной арадуудай үндэһэн шухала аша туһануудта харюусаха гэжэ бидэ батаар этигэнэбди.

Социализмын оронуудта эсэргүү политическэ ба экономическа шэнжэтэй дайсан харша ябуулганууд хэгдэнэ, үзэл сурталай талаар һүйдхэлтэ хэмжээнүүд бэелүүлэгдэнэ, һандарал хохидолой болон бусад элдэб ябуулганууд эрхилэгдэнэ. Энэмнай гүрэнүүд хоорондын харилсаанай бодото байдалда таарашагүй ха юм. Иимэ үшар Польшын Арадай Республика тушаа баруунай политика дотор илангаяа эли тодоор харагдана.

Польшо хадаа, тэрэнэй хүтэлбэриин онсолон тэмдэглэһэнэй ёһоор — энээн тухай тэрэнэй союзнигууд — Варшавска Договорой оронуудай зүгһөө нэгэнтэ бэшэ мэдүүлэгдэһэн байха, — социалис хани нэгэдэлэй таһаршагүй хубинь байгаа, байхашье юм.

«Манай оронуудай мүнөөдэрэй байдал сэгнэхэдээ... социалис гүрэнүүдэй хани нэгэдэл хадаа мүнөөнэй дэлхэй дээрэ айхабтар ехэшье, аша үрэтэйшье үүргэ дүүргэдэг хүсэн түгэс, ажаамидаралта байгуулалта мүн гэжэ хангалгатайгаар бидэ хэлэжэ шадаха байнабди», — гээд Ю. В. Андропов тэмдэглэһэн юм.

Эб найрамдал түйлаха, уласхоорондын аюулгүй байдал хангаха гэһэн манай залан сэхэ хараа бодолдо империалис хүсэнүүдэй ээрхэг түримхэй политика эсэргүүсэнэ. Энэ политика һүүлэй жэлнүүдтэ уласхоорондын байдалые нилээд ехэ түгшүүрилтэй болгохо эшэ нүхэсэл болодог байна. Тиихэдээ энэ түгшүүрил зарим үшарта эгээл ехэ аюултай болодог байна бшуу.

Энэ юун дээрэһээ болоноб гэхэдэ, Вашингтоной гадаадын политикые эрхилхэ тушаалнуудта дэлхэйе эзэмдэн булимтарха гэһэн эли тодо һэдэлгэтэй, уласхоорондын харилсаануудта хүсэ хэрэглэлгые баримталдаг, бүмбэрсэг дэлхэйе өөрынгөө һаналаар хубаарилха гэжэ һэдэдэг хүсэнүүдэй түлөөлэгшэд мүнөө ороо гээшэ.

Социализмын оронуудһаа сэрэгэй талаар булюу байдалтай болохо гэһэн империалис хүсэнүүдэй хүсэл оролдолгодо дайнай һүүлээрхи бүхы үе сагта үсэд нэтэрүүгээр оролдоһоной ашаар Варшавска Договорой эмхиин болон НАТО-гай хоорондо хүсэнүүдэй адли тэгшэ байдал түйлагдаһан байгаа. Имагтал сэрэгэй-стратегическэ тэнсүүритэй байдал уласхоорондын байдалай түни түбшэн байлгын найдамтай лаб хангалгын үндэһэн байгаа, байхашье ёһотой.

Иимэ адли тэгшэ байдалһаа эхи табин, энэ тэнсүүрине үе саг бүхэндэ зандань үлөөхын, тиихэдэ улам бүри бага хэмжээндэ оруулхын тула буу зэбсэгүүдые хизаарлаха ба бага болгохо харгы замаар саашадаа дабшахын түлөө Советскэ Союз оролдодог гээшэ.

Хүн түрэлтэнэй урда бии болоһон орёо шанга, шухала асуудалнуудые шиидхэхын түлөө гол харюусалга даажа абаһан бүхы хүнүүд иимэл хараа бодол баримталха ёһотой гэжэ һанагдадаг байгаа. Тиигэбэшье Вашингтондо адли тэгшэ байлгын һаналаар бэшэ, харин булюу байдал түйлаха гэһэн һаналаар бодомжолдог байна бшуу.

Энээнэй түлөө тэдэ буу зэбсэгэй бүхы түхэлнүүдые, нэн түрүүн ядерна буу зэбсэгэй, улам ехэ болгохо программые бэелүүлнэ. Тиихэдээ гансашье өөһэдөө зэбсэгжэнэ бэшэ. Өөһэдынгөө союзнигуудые энээндэ баадхана, сэрэгэй бюджедүүдые улам бүри ехээр дээшэлүүлхэ эрилтэ тэдээндээ табина. Стратегическэ тэнсүүритэй байдал үгы хэхын тула яажашье һаань, Баруун Европодо ядерна шэнэ ракетэнүүдые асаржа, тэндэ тогтоон табихые оролдоно. Аюулта муухайгаар энээнэй дуулдаашье һаань, ядерна буу зэбсэгые түрүүлэн хэрэглэжэ болохо байһые Вашингтондо буруушаанагүй.

Ядерна дайн боломоор, үнгэрхэдөө, аша туһатайшье гээд тэдэ соносхоно бшуу. Энэ дайн тиимэшье ехэ аймшагтай бэшэ гэһэн бодолые хүнүүдэй ухаан бодолдо идхана. Тиигэжэ дайе дажар үүдхэхэ идхалгын хүдэлмэри һэнгэргүйгөөр бэелүүлэгдэжэ байнхай.

Политикын иимэ хараа шугам Холбоото Штадуудай өөһэдынь, мүн Баруунай бусад оронуудай үнэн зүбөөр юумэ бодомжолдог ажал ябуулагшадта сошордол үүсхэнэ. Баруун оронуудта үргэдэжэ байгаа, ядерна дайнда эсэргүү, сэрэгэй хүсэнүүдтэ эсэргүү хүдэлөөн хадаа ёһотойл арадай һанал бодолоо элирхэйлгэ мүн болоно.

Ядерна дайн тухай хүсэл һаналые бодомжогүй балмад, харин тэрээндэ урмалгые гэмэ зэмэтэ ябуулганууд гээд, Советскэ Союз бүримүһэн буруушаана. Ядерна буу зэбсэгэй хэзээдэшье хэрэглэгдэхэгүйн тула бүхы юумэ хэхэ хэрэгтэй гэһэн һанал бодолһоо бидэ үндэһэ баримта абадаг гээшэбди. Энэмнай совет хүтэлбэриин, манай бүхы партиин, бүхы совет арадай бата этигэл болоно.

Ядерна буу зэбсэгые түрүүлэн хэрэглэхэгүй гэһэн уялга нэгэ талаһаа өөр дээрэ даажа абахадаа, дайнай аюулые зайсуулан усадхаха гээшэ тэрэнэй политикада эхин һуури эзэлдэг гэжэ СССР дахинаа батадхан элирхэйлһэн байха юм.

Иимэ уялга бэе дээрээ үшөө даажа абаагүй ядерна буу зэбсэгтэй бусад гүрэнүүдэй зүгһөө иимэ алхам хэгдэхэ байха гээд хүлеэхэ Советскэ Союз дүүрэн эрхэтэй.

Тэдэнэй талаар булюу байдалтай байһан юрын буу зэбсэгүүдые яажашье хэрэглэхэ эрхэ СССР өөртөө үлөөнэ юм ха гэһэн шалтаг НАТО-гай оронууд баридаг байха юм.

Иимэ баталалгые Советскэ Союз болон тэрэнэй нүхэд бүришье этигэмээр буруушаана. Варшавска Договорой оронуудай Прагада баталан абаһан Политическэ декларации дотор түс Договорой ба НАТО-гай гэшүүн оронуудай хоорондо хэлсээ баталхые тэдэнэр дурадхаһан байгаа. Тэрэ хэлсээн дотор хоёр тала ямаршье — ядернашье, юрыншье — зэбсэг хэрэглэхэгүй гэһэн уялга даажа абаха ёһотой һэн.

Бидэ энэ гэһээр лэ хэлсээнүүдые эхилхээр бэлэнбди, НАТО-гай оронуудые энэ үүсхэлдэмнай бүтээмжэтэйгээр хандахыень уряалнабди.

НАТО-гай соведэй июниин сессиин коммюникетэй танилсаад байхадаа, хэрбээ оронуудай хоёр бүлэглэлнүүдэй хүсэ хэрэглэхэгүй тухай хэлсээ баталжа шадаа һаань, Европын болон бүхы дэлхэйн дээрэхи оршон байдал эрид һайжарха һэн гэжэ тэдэнэр мэдэрнэгүй гү, али мэдэрхэ дурагүй гү гэһэн һэжэг түрэнэ.

Мүнөө үедэ оруулһан совет үүсхэлнүүд болон дурадхалнууд буу зэбсэг хизаарлахаһаа эхилээд, бүгэдэ ниитээрээ бүрин дүүрэнээр хуряаха, тэрэнэй тоодо ядерна зэбсэг бүхы дээрэнь хорёод, тэрэниие усадхаха хүрэтэр хэмжээнүүдэй үргэн ехэ программа болон бүрилдэнэ.

Мүнөө үедэ сэрэгэй талаар хэн нэгэн булюу боложо шадаха гэһэн бодол ямаршье үндэһэгүй гэжэ СССР нэгэнтэ бэшэ мэдүүлһэн байха, мэдүүлнэшье гээшэ. Энээндэ СССР эрмэлзээшьегүй, эрмэлзэнэшьегүй. Сэрэгэй талаар бидэнһээ булюу байха хэнэйшье эрхые бидэ мэдэрнэгүйбди.

Харюусалгатай ажал ябуулагшадта, тиинһээ тиитэрээ гүрэнүүдэй политикын жолоо баригшадта хоёр талада таарамжатай шиидхэбэри олохоһоо сэсэн зам харгы үгы гэжэ эли тодо байха ёһотой. Имагтал энэ зам харгы найдамтай гээшэ.

Хэлсээнүүдые үнэн сэхээр ябуулха, бэе бэеэ мэхэлхые һэдэхэгүй, худал хуурмаг ябадалаа үнэн сэхэ гэжэ харуулхые оролдохогүй гээшэ гол ёһо гурим болохо ёһотой. Хэлсээнүүд тон адли, хоёр талын аюулгүйе хангаха гол ёһо гуримда тушаглахэ зэргэтэй. Энэ ёһо гуримһаа Советскэ Союз хэзээдэшье сухарихагүй. Иимээр лэ энэ гол ёһо гуримые Вашингтондо ойлгодог болоо һаань, һайн лэ һэн.

Мүнөөнэй американ захиргаанай хэлсээнүүдые түйлаха бэшэ, харин стратегическэ буу зэбсэг улам ехээр гаргаха программаяа бэелүүлхэ Баруун Европодо дундуур зайда ниидэдэг шэнэ ракетэнүүдые тодхохо хараа шэглэлтэй байһаниинь бүришье эли тодо болоно.

Энэ хараа шэглэлынь майн һүүлээр Вильямсбергдэ баталан абтаһан мэдүүлгэ дотор болон НАТО-гай Соведэй мэнэ һаяхан дүүрэһэн сессиин коммюнике дотор эли тодоор харагдана.

Өөрыгөө хамгаалха хүсэнүүдые бэхижүүлхэ талаар харюугай хэмжээнүүдые абахыень СССР-эй болон тэрэнэй союзнигуудай аюулгүйн аша туһа баадхана гэжэ Совет правительство майн 28-най мэдүүлгэ дотор уридшалан һануулһан байха юм. Бидэ эдэ хэмжээнүүдые абаха баатай болонобди. Мүнөө үеын хүсэнүүдэй тэнсүүрине эбдэхэгүй гэһэн ори гансахан лэ зорилго табигдана бшуу.

США болон НАТО бүлэгөөр тэдэнэй союзнигуудай СССР-эй энэ бүтэмжэтэй дурадхалнуудые хүлеэн абаа һаань, уласхоорондын аюулай һүжэрэлгые зогсоохонь үшөөшье орой бэшэ.

Даб дээрэ ядерна зэбсэг саашадаа гаргалгые зогсоогоод, хоёр талын ядерна зэбсэгэй нөөсэнүүдые тоогой болон шанарай талаар хубилгахагүй тухай хэлсээ һаа, һайн ха бэлэй. Иимэ хүшэр хүндэ бэшэ, бэелүүлхэнь бэлэншье һаа, тон ехэ аша туһатай энэ алхам хэлсээ эрхилэлгэдэ таарамжатай эрхэ байдал олгохо һэн.

Ядерна зэбсэг туршалгые бүрин дүүрэнээр хорихо тухай Договор зохёохо талаар США-тай болон Англитай гурбан талын хэлсээнүүд һэргээгдэхэ ёһотой гэжэ Советскэ Союз тоолоно.

Энээнтэй дашарамдуулан, ядерна зэбсэг туршаха болон амгалан байдалда ашаглаха хүсэлэнтэйгөөр газар доро хэгдэдэг ядерна туршалганууд тухай совет-американ хэлсээнүүдые һануулхада зүбтэй хаш. Юундэб гэхэдэ, эдэ хэлсээнүүд мүнөө болотор бэелүүлэгдээгүй байһаар. Вашингтоной захиргаан эдэ хэлсээнүүдтэ ондоогоор хандажа, тэдэ хэлсээнүүд бэелүүлэгдэжэ эхилхэ бэзэ гэжэ бидэ найданабди.

Үрдилдэн байжа буу зэбсэг бэлдэлгые шэнэ шэглэлнүүдээр саашадань хүгжөөхэгүйн тула хэмжээнүүдые абаха шухала гэжэ Советскэ Союз тоолоно. Совет болон американ эрдэмтэд энэ асуудалаар мэргэжэлтэд уулзалдажа, ракетэнүүдтэ эсэргүү үргэн хэмжээнэй системые байгуулгын хойшолонгуудые зүбшэг лэ гэһэн дурадхал бидэ США-гай правительствада оруулаhахайбди. США-гай захиргааһаа харюу үшөө абтаагүй байна.

Замбуулинда ямаршье зүйлэй зэбсэг тодхохогүй тухай уласхоорондын договор батална гээшэ тон шухала зорилго мүн. Энэ дурадхал Советскэ Союз оруулһан байна. Бидэ саашадашье шэнэ хэлсээнүүдтэ бэлэнбди — замбуулинай оршондо хүсэ хэрэглэлгые хорихо, замбуулинһаа газар тээшэ шэглүүлэн мүн лэ хүсэ хэрэглэхэгүй тухай хэлсэхээр бэлэнбди.

Химическэ зэбсэг гүрэнүүдэй нөөсэнүүдһээ хаһахын түлөө СССР удаа дараалан тодорхой дурадхалнуудые оруулдаг. Иимэрхүү алхамууд Европын түби дээрэ хэгдэдэг гээшэ һаа, аша туһатай байха һэн. Европые химическэ зэбсэгһээ бүрин түгэс сүлөөлхые Варшавска Договорой оронууд дурадхана.

Ганса зэбсэгүүдэй болон сэрэгэй политикын асуудалнуудаар бэшэ, зүгөөр гүрэнүүдэй хоорондохи харилсаануудай бүхы шэглэлнүүдтэ, нэн түрүүн ондо ондоо ниитэ байгуулалтатай оронуудай аша туһын асуудалай гарахада, онсо тэсэбэритэйгээр хандахые мүнөө үеын уласхоорондын байдал эрилтэ болгон табина.

Гүрэнүүдэй хоорондохи харилсаануудта зорюута зүрилдөө, хёмороо үүдхэхэ, элдэб эсын тухиралга баалһалтануудые болон бусад гутамшаг муухай ябуулгануудые эрхилхэ, этигэл найдабариин орондо бэе бэедээ һэжэг түрүүлхэ, гүрэнүүдэй хоорондохи хэрэгүүдтэ бэе бэеэ хүндэлхэ юрэнхышье гурим баримталхагүй ябадалнууд ямаршье орондо, бүхы дэлхэйдэшье һайн үрэ дүн үгэхэгүй байна ха юм.

Социализмын һаяар хосорхо тухайшье уридшалан хэлэһэй ажал ябуулагшад урдань бии һэн гээд үгэ хэлэгшэ һануулба. Тэдэ уридшалан багсаамжалагшад манан суута Кукрыниксынуудай оширээр лэ харуулагдахаар хүнүүд гээшэ. Социализмын хүсэнүүд улам ургана, ургахашье.

Амгалан тайбан байдал, эб найрамдал тухай оролдолго бүхы юумэнһээ шухала гээшэ. Энэ хадаа политическэ шиидхэбэринүүдые абадаг бүхы хүнүүдэй уялга мүн. США-гай хүтэлбэри харюусалгаяа гүнзэгыгөөр мэдэржэ, ухаан бодолто шиидхэбэринүүдые абаха бэзэ гэжэ бүхы дэлхэй хүлеэнэ.

Дайн сэрэг үүдхэлгые болюулха хэрэгтэ тон ехэ удаха шанарыень мэдэржэ, США-тай харилсаануудаа һайжаруулхые бидэ хүсэнэбди. Америкын Холбоото Штадууд СССР-тэй һайн харилсаануудтай байхын шухалые мүн лэ мэдэрхэ ёһотой гэжэ бидэ этигэнхэйбди. Ядерна һандаралгын аюулые зайсуулга хоёр ороной ниитэ аша туһада харюусаха байна. Энэ асуудал бүхы арадуудай, бүхы түбинүүдэй гүрэнүүдэй ажамидаралай асуудал гээшэ.

Советскэ Союз ой лайшье холын бэшэ оронтой — Канадатай тогтоогдоһон харилсаануудаа бидэ сэгнэнэбди. Эдэ харилсаанууд саашадаашье хүгжөөгдэхэ бэзэ гэжэ найданабди.

Мүнөөнэй уласхоорондын байдал тон ехэ аюултай болонхой гэһэн мэдэрэл Баруун Европодо үргэнөөр дэлгэрэнхэй, энээншье ойлгосотой. Эб найрамдалда тон аюултай түсэбүүдтэ Баруун Европын оронууд бэеэ оруулалсахагүй бэзэ гэжэ Советскэ Союз найдана.

Үнгэрэгшэ жэлэй һүүлээр ФРГ-дэ шэнэ правительство засаг гартаа абаад, түс ороной политикада өөрынгөө хубилалтануудые оруулжа байна. Бидэ ФРГ-тэй һүүлэй жэлнүүдтэ тогтооһон харилсаануудаа үргэлжэлүүлхэ, экономическа харилсаануудаа хүгжөөхэ хүсэлэнтэйбди.

Зүгөөр гол асуудал — аюулгүйе сахиха тухай асуудал болоно. Советскэ Союз ФРГ-гэй правительстватай харилсаа тогтооходоо, энэл асуудалые гол шухалада тоолохо, энээн тухай канцлер Г. Коль гэгшын СССР-тэ албанай хэрэгээр ерэхэдэнь зүбшэхэ юм.

Манай орон Францитай һайн, үрэ түгэс харилсаануудые тогтоохые хүсэнэ. Энэ оронтой сугтаа эб найрамдалай, Европын гүрэнүүдэй харилсаануудай хүгжэлтын аша туһада нилээд ехэ юумэ хэгдэһэн гээшэ. Иимэрхүү харилсаануудые Италитай, Англитай, Испанитай, Баруун Европын бүхы оронуудтай тогтоохые хүсэнэбди.

Манай үнинэй һайн хүршэ — Финляндитай харилсаануудаа саашадань хүгжөөхын, гүнзэгыруулхын тула бэлэн байһанаа сэдьхэлээ ханан тэмдэглэнэбди. Финляндиин президент М. Койвистын һаяхан СССР ерэһэнэй дүнгүүд, Ю. В. Андроповтой тэрэнэй уулзалганууд, тэдэ үдэрнүүдтэ Хани харилсаан, бэе бэедээ туһалалсалга тухай совет-финляндиин Договорые саашанхи 20 жэлдэ һунаалга хоёр оронуудай хоорондохи харилсаануудта бата бэхи һуури боложо үгэнэ.

Манай хүршэ Японтой урдынхидаал мэтэ һайн харилсаануудтай байхые хүсэнэбди. Советскэ Союзай болон Японой хоорондохи хүршэ ёһоной харилсаанууд хоёр ороной арадуудай, Алас-Дурнада болон бүхы Азида эб найрамдалай, аюулгүйн аша туһада харюусаха байна.

Зүгөөр һүүлэй үедэ тэрэнэй хүтэлбэрилгэ сэрэгэй хүсые шангадхаха тээшэ зорюулжа, орон дотороо булимтархы хүсэлые эдэбхижүүлнэ, Вашингтоной баалалтын ёһоор зурилдан жагсаха гэһэн бүхэдэлхэйн хэмжээнэй стратегидэ оруулжа байна. Хэрбээ Токиодо эб найрамдалай ба хүршэ ёһоор ажаһууха хэрэгые шэлээ һаань, хоорондоо политическэ, экономическа болон бусад талаар үргэн холбоо барисаа хүгжөөхэ тушаа СССР Японой найдалтай партнерынь болохо.

Капиталис гүрэнүүдтэй Советскэ Союзай харилсаануудай хэды элдэб янзаар тогтоогдобошье, бидэнэр ондо ондоо ниитын байгуулалтатай гүрэнүүдэй хоорондохи харилсаанда амгалан ёһоор зэргэ оршон байха гол ёһые зорилгогоор ябуулнабди, саашадаашье ябуулхабди, энэмнай СССР-эй гадаадын политическэ хараа шэглэлэй шухала үндэһэ һууринь байһан зандаа.

Өөһэдынгөө национальна бэеэ даанги байдалые ба социальна хүгжэлтые батадхахын түлөө тэмсэдэг арадууд дэлхэйн политикын оршондо улам зоримгойгоор гаража байна.

Арабуудай эсэргүүсэлтын ургажа байхада, арабуудта харша хэлсээнүүдые баадхаха, палестин арадай хуулита эрилтэнүүдые тоонгүйгөөр Дүтын Зүүн зүгэй асуудалые шиидхэхэ түсэбүүдые дурадхана. Энэ политикань, бүгэдын хараһаар байтар, Ливаниие хэдэн хуби болгон таһална, тэрэниие буугай аман доро Израильтай бэеэ тушаалгын хэлсээнүүдые хэхые баадхана.

Мүнөө үедэ өөрынгөө бэеэ хамгаалгые бэхижүүлжэ ба Дүтын Зүүн зүгэй хэрэгүүдтэ хэлбэришэгүй политика ябуулжа байһан Сиридэ хашалта үзүүлнэ, сэхэ заналта хэжэ байна.

Манай орон энэ хэрэгые политическэ ёһоор, зүб мүрөөр шиидхэхэ гэжэ дурадхана, тэрэ тоодо Дүтын Зүүн зүгэй асуудалаар уласхоорондын конференци зарлаха дурадхал оруулна. Эдэ бүгэдэ бүхы дэлхэйдэ мэдээжэ.

Дүтын Зүүн зүгэй асуудалые шиидхэхэ зам дээрэ Вашингтон болон Тель-Авив һаад ушаруулна. Теэд ехэнхидээ элэ бүгэдэ арабуудай өөһэдынь оронуудһаа, тэдэнэрэй булимтархы хүсэнүүдтэй тэмсэлдээ нягта жагсаалтай байһанһаа дуладыдаха гээшэ.

Иран-Ирак хоёрой хоорондохи тулалдаан ямаршье ушар удхагүй. Тэрэниие үргэлжэлүүлхэ гээшэ эдэ гүрэнүүдые һуларуулха хүсэлтэй байһан империалис хүсэнүүдтэл туһалха байна.

Бидэнэр ирагтай хани ёһоной харилсаануудаар холбоотойбди. Бидэнэр Иранташье зохид, нүхэд ёһоной харилсаатай байха хүсэлтэйбди. Советскэ Союз тэрэниие бэеэ даанги гүрэн байхыень хүсэнэ, саашадаашье хүсэхэ, тэрээнтэй хүршэ ёһоной харилсаатай байхые эрмэлзэнэ, эрмэлзэхэшье. Зүгөөр Ирандахи совет эмхи зургаануудай бүлэг хүдэлмэрилэгшэд тушаа Иранай талаһаа һаяхан абтаһан хэмжээнүүд манай оронуудай хоорондохи тиимэ холбоо барисаае хүгжөөхэ хэрэгтэ яажашье туһалхагүй байһаниинь гэмшэлтэй. Богонёор хэлэхэдэ, Иранай тала манай хоорондохи харилсаае зохид байлгаха гэһэн эрмэлзэлдэмнай харюусана гү, тэрэниие дэмжэнэ гү, али ямар нэгэн ондоо һанаашалгатай гү гэжэ харалсан, СССР ажалаа ябуулха байна.

Бүхы асуудалые политическэ ёһоор шиидхэхэ гэһэн Афганистанай Демократическа Республикын правительствын дэбжүүлһэн программые Советскэ Союз хүсэдөөр дэмжэнэ. Тэрэнэй үндэһэ һуури дээрэ афган хэрэгэй газаа талынь асуудалнуудые шиидхэхэ тушаа хэлсээ хэжэ болохо байна. Имагтал гадаадынь асуудалнуудаар ааб даа, харин дотоодынгоо хэрэгүүдые афганцууд өөһэдөө шиидхэхэ ёһотой.

Манай орон бэеэ даанги, бүлэглэлнүүдтэ хабаададаггүй Афганистанай һайн нүхэрынь байнашье, байхашье.

Зүүн-Урда Азида түгшүүрилтэ байдалые һуларуулха гэхэдэ, энэ районой хэрэгүүдтэ хамааралсадаг гадаадын хүсэнүүд һаад ушаруулна. Зүүн-Урда Азидахи байдалые зохид болгохо, тэрэниие эб найрамдалай, эбтэй хүршэнэрэй ба хани харилсаанай зоно болгохо гэһэн Индохитадай оронуудай дурадхалнуудые СССР хүсэдөөр дэмжэнэ.

Түбэй Америкын болон Карибска далайн районой эрхэ сүлөөтэ гүрэнүүдтэ болон национальна сүлөөрэлгын хүдэлөөнүүдтэ эсэргүү заналта болон бүдүүлиг хашалта США улам бүри ехэ хүсэтэйгөөр дэлгэрүүлжэ байна.

Түбэй Америкын болон Карибска далайн оронууд амгалан байха ёһотой, тэрэнэй дотоодынь хэрэгүүдтэ газаа талаһаа оролсохо ябадалые болюулха хэрэгтэй гэжэ Советскэ Союз тоолоно.

Урда-Африкада түгшүүрилтэ байдал үргэлжэлһөөр. Эб найрамдалай тала харалсаж[...]
Урда-Африкын республик[...]
хүршэ гүрэнүүдтэ харша до[...]
толгонуудаа болюулха, А[...]
голын Арадай Республикы[...]
газар дээрэһээ өөһэдынгө[...]
сэрэгүүдые гаргаха, Нам[...]
биин арадта эрхэ сүлөө о[...]
гохо гэһэн ООН-ой шиидх[...]
бэриие бэелүүлхэ, тиигэж[...]
расизм болон апартеидэй м[...]
муухай гуримуудые усадха[...]
эрилтэ табигдана.

Азиин, Африкын болон Л[...]
тиин Америкын арадууд[...]
сүлөөрэлгын хүдэлөөс, э[...]
райондохи оронуудай бэ[...]
даанги, эрхэ сүлөөтэ байд[...]
лаа бэхижүүлхэ тэмсэл[...]
дэмжэхэ гээшэ манай инте[...]
национальна уялга мүн га[...]
бидэнэр мүнөөшье тоолон[...]
бди.

Бүлэглэлнүүдтэ хабаадал[...]
гүй гэһэн хүдэлөөндэ оро[...]
гүрэнүүдэй үүргын ула[...]
хоорондын хэрэгүүдтэ д[...]
шалжэ байһые Совет[...]
Союз баяртайгаар дэмж[...]
нэ, тэдэнэрэй империализ[...]
да болон дайнда эсэргүүг[...]
улам эдэбхитэйгээр тэмс[...]
дэгые һаяхана Делидэ [...]
лоһон эдэ оронуудай с[...]
лаанай дүнгүүд гэршэл[...]
үгэнэ.

Уласхоорондын эконом[...]
ческа зохид харилсаануу[...]
түлөө хүгжэжэ байгаа гү[...]
нүүдэй тэмсэлые бидэн[...]
дэмжэнэбди.

Бидэнэр Инди шэнги т[...]
оронтой хани нүхэдэй хар[...]
саагаар холбоотойбди. Эн[...]
най Азида номгон бай[...]
тогтоохо, бүгэдэ ниитын [...]
найрамдал бэхижүүлхэ [...]
рэгтэ туһална гээшэ. Эн[...]
ниие хоёр орон сэгнэнэ.

Бидэнэр бүлэглэлнүү[...]
хабаададаггүй үсөөн б[...]
гүрэнүүдтэй хани нэгэдэ[...]
ба харилсан ажаллалгын [...]
говорнуудые баталанхай[...]
энэмнай тэдэнэртэй хол[...]
барисаагаймнай ехээр хү[...]
жэ байһые элишэлэн хар[...]
на. Бүлэглэлнүүдтэ хаба[...]
даггүй оронуудай дунд[...]
СССР-тэй һайн харилсаан[...]
тай байһануудыень нэрл[...]
Сири, Алжир, Урда Ие[...]
Ливи, Анголо, Эфиопи, [...]
замбик, Конгын Арадай Р[...]
публика болоно.

Политическэ элдэб шэг[...]
тэй гүрэнүүдтэй Сове[...]
Союзай уласхоорондын [...]
боо барисаанай үргэ[...]
ниинь манай ороной [...]
хүндын дээдэ зэргэдэ [...]
һые тоолоһон үшар бо[...]
Мүн энэ манай ороной [...]
баадалгагүйгөөр дэлхэй[...]
литикын нэгэшье шу[...]
асуудалые шиидхэхын а[...]
гүй, шиидхэжэ болох[...]
гэжэ ойлгүүлнэ.

Манай гүрэнэй уласхоо[...]
дын байдал бата бэхи [...]
КПСС-эй Централына К[...]
тет. Совет правитель[...]
сэгнэнэ. Бидэнэр дүрбэн [...]
бан жэлэй туршада то[...]
амгалан байдалда ажа[...]
набди. Энэмнай манай [...]
тиин ба ороной уласхоо[...]
дын ажал ябуулгын, тэр[...]
ленинскэ гадаадын пол[...]
кын айхабтар сэхэ түйл[...]
мүн болоно.

Дэлхэй дээрэ эб най[...]
далые хамгаалхын т[...]
КПСС. Совет гүрэн са[...]
даашье өөһэдһөө болодо[...]
хы хэмжээнүүдые абаха [...]
на, — гэжэ А. А. Гром[...]
үгынгөө түгэсхэлдэ [...]
лээ. — Эдэ агуухэ ба[...]
һайхан хэрэгэй түлөө [...]
сэдэг бүхы хүнүүд ха[...]
даа холо Советскэ Союз[...]
совет арадтай хамта б[...]

(Удаан үргэлжэлһэн [...]га ташалга).

Буряадай АССР-эй 60 жэл

ХҮДӨӨ АЖАХЫН ХҮГЖЭЛТЫН СОЦИАЛИС ЗАМ

Республикын тогтоһон 1923 ондо хүдөө нютагуудтамнай 66 мянган үмсэ айлнууд һуужа байгаа. Жэжэхэн, бутархай ажахытай һэн. Дунда жэшээгээр нэгэ айлда хоёр гектар таряалан, хоёр үнеэн хүртэдэг байгаа. Таряашадай зэб зэмсэг гэхэдэ, модон анзаһа, модон борной, хадуур, гар хажуур. Айл бүхэндэ модон анзаһаншье, дунда зэргээр тоолоходо хүртэдэггүй һэн. Тэсд үшөө баяшуул, дунда шадалтан, үгытэйшүүл бии бэлэй. Баяшуул олон мал баридаг, таряа ехээр таридаг, харин тиихэдэ үгытэйшүүлдэ заримдаа юушье байхагүй, үлэсхэлэн зоболондо нэрбэгдэдэг һэн...

Тэрэ сагнай ошон ошоо, түүхэ туужада лэ тэмдэглээтэй үлөө. Хүдөө ажахымнай, хүдөө нютагуудай хэды ехээр хубилаа гээшэб гэжэ мүнөө сасуулжа харамаар гээшэ.

Совет засаг ажалша таряашадта, малшадта али болохо туһаламжа үзүүлжэ, ажахыень үргэжэ, һуудал байдалыень һайжаруулжа байгаа. Энэ хэрэгтэ хүдөө ажахын кооперации ехэ аша хүргэдэг һэн. Хорёод онуудай дүүрэхэ сагта ажалша таряашад, малшад олонхидоо дунда шадалтай болоод байгаа. Тиихэтэй хамта түрүүшын колхозуудые, оло олон кооперативуудые байгуулжа, Коммунис парти, Совет гүрэн үмсэ таряашадые хамтын ажалай замда оруулхын тула ехэ бэлэдхэл хэһэн юм.

1929—1930 онуудта таряашад колхозуудта олоороо орожо эхилээд, илангаяа 1931 ондо үргэлжэдөө коллективизаци дэлгэржэ, бүхы нютагуудта хаа-хаанагүй колхозууд бии болоо һэн.

Энэ үедэ газарай реформо хэгдэжэ, баяд ноёдой эзэлжэ байһан хоёр зуун мянга гаран эрхим газар эдлүүри булимтаран абтагдажа, колхозуудай мэдэлдэ үгтэһэн байгаа. Буряад малшад үсөөн айлнуудаараа таража һуудаг, оло дахин һуурияа һэлгэжэ, нүүдэг байһанаа, колхозууд болон хамтархадаа томо тосхонуудта сугларжа, нэгэ газарта түбхинэн ажаһуудаг болоо һэн.

Коммунис парти, Совет гүрэн колхозуудые байгуулжа, түбхинүүлэн бэхижүүлхэ хэрэгтэ ехэ туһаламжа хүргэдэг, мүнгэ зөөри, машина, техникэ, үгэдэг, шадамар бэрхэ хүтэлбэрилэгшэдые эльгээдэг байгаа. 1930 ондо Ленинградһаа зуун эрхим хүдэлмэришэд, бултадаа коммунистнууд ба комсомолшууд, хорин табан мянгатан гэгшэдэй тоодо ороһон хүнүүд ерээ һэн. Мүн бусад городуудһаа, Улаан-Үдэһөө олон хүдэлмэришэд хүдөө нютагуудта ошоһон байгаа. Тэдэнэр колхозуудые тогтоолсоо, үргэлсөө юм. Гүрэнэй байгуулһан машинно-тракторна станцинууд колхозуудай материально-техническэ үндэһэ һууринь болоо һэн. Буряад нютагуудта үбһэ сабшаха машинна станцинууд байгуулагдаба.

Хүдөө нютагуудта партиин, комсомолой эмхинүүд олон боложо, колхозуудые тогтоохо ба бэхижүүлхэ, колхознигуудые хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ түрүү үүргэ дүүргэдэг байгаа. Нютаг бүхэндэ, колхоз бүхэндэ өөрын эдэбхитэн, хамтын ажалые ударидагшад бии боложо хүмүүжэһэн гээшэ. Үгытэйшүүлэй, дунда шадалтанай дундаһаа үнэн сэхэ революционернүүд, колхозно байгуулалтые тогтоогшод ба хүтэлбэрилэгшэд ургажа гараа. Зэдэ, Сэлэнгэдэ үшөө хорёод оной эхеэр коммуна эмхидхэгшэдэй дунда коммунистнууд Т. Г. Гармаев, Куликов, Т. К. Усов, Тютькин гэгшэд бии һэн. Хорёод оной һүүлээр, гушаад оной эхеэр колхозно хүдэлөөе эмхидхэжэ шалгарһан хүнүүд гэхэдэ, партизан ябаһан, Ленинэй орден шагналда хүртэһэн К. Л. Денисов, Ф. А. Александров, Б. Бадмаев, Д. Базаржапов, Б-Ж. Бамбаров, П. Баранников, Е. Гергесов, И. Иванов, А. Лауль, Д. Мункуев, М. Неклюдова, Б. Сангадийн, Д. Очиров, Ц. Семенов болон бусад олон эдэбхитэнэй нэрэ нэрлэхэ хэрэгтэй байна.

Хоёрдохи табан жэлэй түгэсэхэ үедэ, 1937 ондо республикымнай таряашад, малшад бултадаа шахуу колхозуудта орожо, коллективизаци дүүргэгдэһэн байгаа.

Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай эхилхэ сагта колхозууд эмхидхэлэйшье, ажахыншье талаар нилээд бэхижэжэ, хүсэндөө ороһон, үмсын ажалтантай сасуулхаар бэшэ булюу һайн байһанаа харуулаад байгаа. Колхознигуудай һуудал байдал холо ехээр һайжарһан, өөһэдөө тэдэнэр эрдэм һургуулитай, шэнэ мэргэжэл шадабаритай болоһон юм.

1940 ондо республика доторнай 3 совхоз, 30 машинно-тракторна станци, 515 колхоз бии һэн. Тэрэ жэл тарилгын талмай 418,4 мянган гектар гэхэ гү, али, 1923 онтой сасуулбал, гурба дахин ехэ болоһон байгаа. Адуу малай тоо нэмээ, илангаяа хони, ямаадай тоо толгой хоёр дахин олошороо. Малай үүлтэр һайжаруулха, һү һаалииень дээшэлүүлхэ хэрэгтэ нилээд ехэ амжалта түйлагдаба.

Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай үедэ республикымнай колхозууд, совхозууд томодхогдоһон социалис ажахын хүсэ шадалые харуулжа, Эхэ орондоо хүн зондо таряа талха, тоһо, мяха гэхэ мэтые таһалгарлагүй үгэжэ байгаа. Колхозно таряашад, совхозууд болон МТС-үүдэй хүдэлмэрилэгшэд ажалай габьяа гаргажа, дайсаниие дараха, илалта түйлаха хэрэгтэ хубитаяа оруулалсаа бэлэй. Олон мянган хүдөөгэй ажалшад Эхэ оронойнгоо баяр баясхаланда хүртэжэ, орден, медаляар шагнагдаһан байна.

Дайнайшье һүүлээр тэдэнэр эсэхэ сусахые мэдэнгүй, унаһан малгайгаа абангүй, шэн зоригтойгоор ажаллаба. Хүдөө ажахые һэргээн бодхоожо, саашадань хүгжөөхын тула нилээд ехэ юумэн хэгдэһэн байна.

Илангаяа КПСС-эй Центральна Комитедэй 1965 оной мартда болоһон Пленумэй тогтоолые бэелүүлһэнэй ашаар республикымнай хүдөө ажахыда шэнэ ехэ хубилалтанууд болобо. 1966—1981 онуудта республикын хүдөө ажахын хүгжэлтэдэ 1 миллиард 554 миллион түхэриг мүнгэн һомологдоо. Энээнэй ашаар хүдөө ажахые шэнэ, бүтээсэ ехэтэй оньһон техникээр зэбсэгжүүлэгдээ. Мүнөө колхоз, совхозуудай таряалан, хадалан дээрэ 10 мянган хүсэтэ тракторнууд, 3 мянга гаран таряанай комбайнууд, долоон мянга шахуу ашаанай автомобильнууд болон бусад олон машинанууд хүдэлнэ. Хүдөө ажахыда электрын хүсые хэрэглэдэг болохын тула һүүлэй хорин жэлэй туршада электроэнерги дамжуулдаг 30 мянга гаран километр лини баригдаһан байна. Мүнөө бүхы совхоз, колхозууд электричестватэй боложо, Ильичэй гал хүдөө нютаг бүхэндэ, малшадай холын буусануудташье яларан гэрэлтэнэ.

Машина, техникэ, хүдөөгэй ажалшанай хүдэлмэриие нилээд хүнгэн, бүтээсэ ехэтэй болгоо. Таряа тариха, ургасыень хуряаха, үбһэ сабшаха, хартаабха тараад малтажа абаха гэхэ мэтын ажал бүхыдөө шахуу машинын хүсөөр бүтээгдэнэ. Мал ажалда мүн лэ оньһон арга улам бүри ехээр ашаглагдадаг боложо байна. Жэшээнь, хонидоо машинаар хайшалдаг болоһоор үнинэйбди. Бүхы үнеэдэй хахадыень шахуу машинаар һаадаг болонхой.

Эдэ бүхы механизмуудые хүдэлгэжэ, ябуулжа байдаг хүдөөгэй механизаторнууд улам олон боложо байна. Мүнөө совхоз, колхозуудта 16,5 мянгаһаа үлүүтэй трактористнууд-машинистнүүд, комбайнернууд, шофернууд тоологдоно. Тэрээнһээ гадна олон зуун техникүүд, слесарьнууд, токарьнууд, дархашуул бии. Һаалишад, хонишодшье оньһон аргаар ажалаа хэжэ һуранхай.

Хүдөө ажахыдамнай мэргэжэлтэдэй үүргэ дээшэлэнхэй. Мүнөө совхозууд, колхозууд болон бусад предприятинуудта табан мянга хахадһаа олон агрономууд, зоотехнигүүд, ветеринарна хүдэлмэрилэгшэд, инженернүүд болон технигүүд ажаллажа байна.

Хүдөө нютагуудай соёл культура айхабтар ехэ урган хүгжөө. Колхоз, совхоз бүхэндэ һургуули, соёлой байшан гү, али клуб, библиотекэ, кино бии. Хүдөөгэй зон бултадаа шахуу телевизор харадаг болонхой. Колхоз, совхозой центр бүхэндэ эмнэлгын эмхи зургаанууд хүдэлдэг.

Парти, правительствын сагүргэлжын хүсэл оролдолгын ашаар колхознигуудай, совхозой ажалшадай салин хүлһэ, олзо оршо ехэ боложо, һуудал байдалынь ехээр һайжараа.

Мүнөө республика доторнай 115 совхозууд, 55 колхозууд, 29 гүрэнэй хүдөө ажахын предприятинууд тоологдоно. Ямаршье совхоз гү, али колхозые абаад харахада, олон мянган толгой малтай, үргэн ехэ таряалантай, олон һалбариин ажахытай байдаг. Зэдын Борьёогой совхоз, Мухар-Шэбэрэй «Эрдэм» совхоз—республикын эгээл түрүүшын совхозууд гээшэ. Мүн лэ иимэ олон жэлдэ тоггтожо байһан Баргажанай Карл Марксын нэрэмжэтэ колхоз, Сэлэнгын Карл Марксын ба партиин XX съездын нэрэмжэтэ колхозууд, Хяагтын Ранжуровай нэрэмжэтэ, Бэшүүрэй районой партиин XXI съездын нэрэмжэтэ, Мухар-Шэбэрэй Ленинэй нэрэмжэтэ болон бусад колхозууд жэлһээ жэлдэ ургажа, хүсэ шадалаа нэмээжэ байдаг.

Хэды ехэ бэрхэшээлнүүд, ган гасуур ушарбашье, республикымнай хүдөө ажахы хүгжэжэ байна. Мүнөө тарилгын талмай 827 мянган гектар гэхэ гү, али 1923 онойхиһоо 6,2 дахин ехэ болонхой. Малайшье тоо толгой, илангаяа хонидой, гахайн, мүн шубуудай тоо олошороо. 1923 онтой сасуулбал газар таряалангай, мал ажалай продукци үйлэдбэрилгэ дүрбэ дахин нэмээ.

КПСС-эй XXVI съезд хадаа хүдөө ажахые саашадань хүгжөөжэ, хүн зониие эдеэ хоолоор бүри һайнаар хангадаг болохо, совет арадай ажаһуудалые улам һайжаруулха зорилго табиһан байна. Партиин Центральна Комитедэй майн Пленум (1982 он) СССР-эй Эдеэ хоолой программа баталан абаа. Энэ программа 1990 он болотор бэелүүлэгдэхэ ёһотой.

Арбан нэгэдэхи табан жэлэй туршада Буряадай АССР-эй хүдөө ажахын хүдэлмэрилэгшэд энэ программые бэелүүлэн, ехэхэн ажал хэрэг бүтээхэ зэргэтэй. Энэ табан жэлэй туршада хүдөө ажахын дунда зэргын жэл бүриин продукци 12—14 процентээр ехэ болохо, 570 мянган тонноһоо [...]
га бэшэ ороохо таряа, [...]
мянган тонно хартаабха [...]
даг болохо ёһотой. Мяха, [...]
нооһон, үндэгэн, нилээд [...]
абтадаг болохо байна. [...]
даалгабаринуудые түйлах[...]
дөө ажахые дээшэнь дэбж[...]
хэрэгтэ парти, правитель[...]
республикадамнай ехэ [...]
ламжа үзүүлнэ.

1982 ондо хүдөөгэй та[...]
шад, малшад, бүхы ажал[...]
габшагайгаар ажаллажа, [...]
лээд амжалта түйлаа. Га[...]
бүриһөө 11,5 центнер [...]
һо таряа хуряаба. Малай [...]
шэмэ нэмэжэ, урдана[...]
ехэ продукци абтаа. Гү[...]
һү, үндэгэ, нооһо тушаа[...]
сэб үлүүлэн дүүргэгдэ[...]

СССР-эй 60 жэлэй ойн [...]
дэлэлдэ социалис мүрысө[...]
эдэбхитэйгээр оролсоһон [...]
шүүрэй ба Хяагтын райо[...]
Үдын, Дзержинскиин [...]
жэтэ, Хандалиин совх[...]
бүхэсоюзна социалис м[...]
сөөнэй илагшад гэжэ то[...]
доо. 1982 оной дүнгөөр Х[...]
тын ба Улаан-Үдын райо[...]
Мухар-Шэбэрэй «Коммун[...]
Хяагтын Ранжуровай нэр[...]
тэ колхозууд, Улаан-Үдын [...]
буунай фабрика РСФСР-эй [...]
нистрнүүдэй Соведэй б[...]
ВЦСПС-эй Улаан тугаар [...]
нагдаа.

Хүдөөгэй ажалшад ре[...]
ликынгаа 60 жэлэй ойе [...]
хим амжалтаар угтажа б[...]
Буряад республикымнай [...]
хоз, совхозууд хүдөө аж[...]
гаа амжалтатайгаар хүгж[...]
дэбжээхэ, СССР-эй Эдеэ[...]
лой программые бэелү[...]
хэрэгтэ өөһэдынгөө һайн [...]
битые оруулха байна [...]
найдагдана.

Г. Л. САНЖ[...]
Буряадай АССР-эй эрдэм[...] габьяата ажал ябуула[...]

БЭЕЛҺЭН ХҮСЭЛ

— Мүнөө жэлэй үбэлжэлгые ямараар үнгэргөөбта?

— Энэ үбэл урда жэлнүүдтэ орходоо дулаан, ехэ һайн байгаа. Тиихэдэ үбһэ тэжээлшье элбэг ехээр бэлэдхэгдээ. Бидэнэр зуун ехэ хонин бүбиһөө 136 хурьга абаха уялга абаа һэмди. Тэрэнээ эрхимээр дүүргэжэ шадаабди, — гэжэ Светлана Нимаевна омогорхоно.

Бригададань хамта дээрээ 596 хонин хоёр отара боложо хубаардаг. Тэдэниие дүршэлтэй бэрхэ хонишод Владимир Эрхитуевич, Гомбо Эрхитуевич Банаевууд, Баир Раднаев гэгшэд харуулhалдаг юм. Залуу коммунист Б. Раднаев түрүүшынгээ жэл эндэ ажаллажа байбашье, аха нүхэдэйнгөө дүй дүршэлыень халан, амжалта тээшэ дабшажа эхилэнхэй.

— Түл абалгын үедэ Улаан-Үдын хүдөө ажахын техникумэй студентнэр Сэсэгма Ангабаева Вера Гомбоева хоёр туhалалсаа. Хонидной хурьгалжа дүүрэбэшье, урдамнай үшөөл хүшэрхэн хаhа хүлеэжэ байна даа. Абаhан хурьгадаа бүтэн бүринөөр, гарза хоролтодо срууланrүй ногоон дээрэ гаргаха гэhэн зорилго бидэнэй урда табигдана. Тиихэдэ хонидой, хурьгадай ноохоной шанарай түлөө мүн лэ оролдодог гээшэбди. Хонидоо өөhэдөө бригадаараа хайшалдагбди. Мүнөөшье жэлдэ эрхим шанартай ноохо хайшалжа, гүрэндэ тушааха уялга абанхайбди, — гэжэ Светлана Нимаевна хөөрөөгөө үргэлжэлүүлнэ.

Эдэ хонишод арбан нэгэдэхи табан жэлэйнгээ түсэбые дүрбэн жэл соо дүүргэхэ гэhэн уялга абанхай. Урагшаа hанаатай сүхэрдэггүй бүхэ зоригтой энэ ажалша бэрхэ эхэнэртэй хөөрэлдэжэ hууха үедөө, тэрэнэй ажабайдал тухай мэдэхэ хүсэл сэдьхэлдэмни түрөө бэлэй. Эгээл энэ үедэ, минии бодолыемни таahан мэтээр Светлана Нимаевнагай эжы газааhаа орожо ерэбэ.

Хүнгэн солбон гэшхэдэлтэй, сарюун энэ хүгшэнние дала үни гараhан гэжэ hанахааршье бэшэ байба. Тэрэ басага хүрьгэнэйнгөө ажал хүдэлмэридэ али болохоор туhа хүргэхые оролдон, шадаха зэргээрээ хамhалсадаг юм. Теэд бүхы наhаяа хонин ажалда зорюулhан, энэ ажалые өөрынгөө табан хүргандал мэдэхэ болоhон хүнэй, мүнөөшье миил гараа дэлгээд hүүхэгүйнь мэдээжэ ха юм даа. Юмжид Хубудеевна 1944 онhоо партиин зэргэдэ жагсаhан намтартай. Тиихэдэ 1936 ондо Москва хотодо үнгэргэгдэhэн бүхэдэлхэйн түрүүшын выставкэдэ хабаадалсаhан хүн гэжэ мэдэхэдэ бүришье hонирхолтой байгаа hэн.

...Бүри бага ябахадаа эжытэеэ хони адуулалсаха үедөө эхынгээ нангин хэрэгые саашаданы үргэлжэлүүлхэ тухай Света басаганиинь бодолгото болодог байгаа. Түрэл дайдынгаа байгаалиие гоёшоон, жэлэй дүрбэн сагта хубилха бүридөө үшөөшье hайхан болодогыень хаража, сэдьхэлээ ханадаг ябаhан сагынь мүнөө ямаршьеб зүүдэн мэтээр hанагдадаг. Тиихэдэл тала дайдые бүрхөөн бэлшэхэ, дүн сагаан хонидые саашаданы бүри олошоруулан үсхэхэ, тэдэнэй ашаг шэмые дээшэлүүлхэ тухайшье бодолсодог байжа болоо. Гэбэшье иимэ үндэр амжалтануудые түйлахаб гэжэ тэрэ оггтошье hанаагүй ёhотой.

Светлана Банаевагай ажалайнь намтар 1958 онhоо эхитэй. Тиихэдэ hалл нютагайнгаа найман жэлэй hургуули дүүргэhэн залуухан басаган Доодо Хурамхаанай hү hаалиин фермэдэ ажаллахаяа ерээ бэлэй. Зүгөөр Светлана гансаараа ерээ бэшэ, тэдэнтэй хамта үшөө арба гаран иимэл залуунууд, сэбэрхэнүүд, хүсэ шадалаар, урма баяраар билтаран ябаhан басагад, комсомолой путёвкоор энэ фермэ эльгээгдээ hэн. Иигэжэл Светлана Банаевагай, мүн тэрэнэй хани басагадай ажабайдалай хүнгэн бэшэ харгы эхилээ hэн. Хэдэн жэлэй туршада hаалишанаар ажаллаад байхадаа, хонин ажалда орохые хүсөө. Бүри үхибүүн наhанhаа дурлаhан, хонишон болохые хүсэдэг бодолынь дахинаа тэхэрижэ, сэдьхэл зүрхыень хүлгүүлжэ эхилээ гээшэ гүтэ!

hүрэг хонидые даажа абаад, Хүнтэйн үргэн талаар бэлшээн ябахадаа, одоошье тэрэнэй hанаhан хүсэлынь бэелээ бэшэ аал? Үгы даа, тэрэ үедэ залуу хонишон ондоо бодолнуудаар эзэлэгдэнхэй байгаа hэн. Хонин ажалые хүгжөөлгые саашаданы hайжаруулха, эхэ хонин бүриhөө хурьга абадаг болохо тухай тэрэ нэгэнтэ бэшэ бодолгото болодог, энэ hанамжаяа хамта ажалладаг нүхэдтөө хэлээдшье үзэдэг байгаа...

Тэрэ сагhаа хойшо олон жэлнүүд үнгэрөө. Хагсуу hалхита хабарнууд, хүйтэн үбэлнүүд олоор hубаряа. Зунай зулгы хаhашье мэдэнгүй байтар тэхэришэдэг hэн. Одоошье хонишоной үнинhөө хойшо хүсэдэг хүсэлынь бэелээ гээшэ. Мүнөөдэр Ажалай Улаан Тугай ордено арбан нэгэдэхи табан жэлэй ударник, районно Соведэй депутат Светлана Нимаевна Банаева зуун эхэ хонин бүриhөө 138 хурьга абажа, түлжүүлжэ байнхай.

Депутат Банаева гансашье өөрынгөө даажа абаhан хүдэлмэриин хойноhоо ябадаг бэшэ, мүн ниитын хэрэгтэ бүхы бэеэ зорюулан ажалладаг хүн юм. Тэрэ hунгагшадайнгаа элдэб захянуудые дүүргэхын тула оролдодог. Тосхон hуурияаа болбосон түхэлтэй болгохо талаар горитой хүдэлмэри ябуулдаг. hургуулиин ажабайдалаар мүн лэ hонирхонги байдаг. С. Н. Банаева эрхим hурган хүмүүжүүлэгшэдэй нэгэн болонхой. Тэрэнтэй хамта ажаллажа дүй дүршэлыень халан абаhан, 16 хонишон мүнөө район дотороо суурхан ябанад. Тэдэнэй дундаhаа Любовь Тубанова, Цындема Цыренова, Дулмажаб Будаева гэгшэдэй нэрые дурдахаар.

Х. ДОРЖИЕВА.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: С. Н. Банаева.

Хурамхаанай район.

ҺУУРИН, ТОСХОНУУДНАИ ҺАЛБАРАГ, ХҮГЖЭГ ЛЭ!

ҮГЭМНАЙ НАЙДАМТАЙ

hуурин, тосхонуудаа болбосон түхэлтэй болгохо талаар Зэдын, Мухар-Шэбэрэй районуудай ажалшадай гаргаhан үүсхэлые Улаан-Үдын районой, тэрэ тоодо манай Иволгинск тосхоной ажалшад халуунаар дэмжэhэн байна. Түрэл Буряадайнгаа республикын 60 жэлэй жабхаланта ойдо бэлэдхэлэй үедэ гаргагдаhан энэ үүсхэлынь илангаяа ехэ удха шанартай гэжэ hанагдана. Юуб гэхэдэ, хаа хаанагүй — республикымнай хүдөө нютаг, хото город, тосхон бүридэ энэ hайндэртэ бэлэдхэл эдэбхитэйгээр ябуулагдажа байна бшуу.

Ивалгын поселково Соведэй гүйсэдком түс районуудай ажалшадай ниитын үүсхэлээр коллективүүдтэ хамтын суглаануудые үнгэргөө hэн.

Тэдэ суглаанууд дээрэ республикын 60 жэлэй ойдо бэлэдхэлэй ябаса тухай асуудал гол түлэб зүбшэн хэлсэгдэhэн юм. Коллективүүдтэ болоhон суглаануудай шиидхэбэринүүдэй үндэhөөр, нютагай Соведэй гүйсэдком hуурин тосхонуудаа болбосон түхэлтэй болгохо зорилготой хэмжээ ябуулгануудые хараалаа.

Тосхонойнгоо гэр байранууд, полисаднигууд болон хашаа хорёонуудые заhабарилха, шэрдэхэ, гоёон шэмэглэхэ, үйлсэнүүдээ бог шорой, шулуу шонхоhоо сэбэрлэхэ, модо hуулган ногооруулха талаар ехэ хүдэлмэри хэхэ тухай асуудалаар Соведэй ээлжээтэ сесси дээрэ дэлгэрэнгы хөөрэлдөөн болоо.

Соведэймнай депутадууд hуурин, тосхоноо болбосон түхэлтэй болгохо талаар байгша ондо, мүн 1985 он болотор ехэ юумэ хэхээр бэлэн байhанаа элирхэйлээ бэлэй. Олон hайшаалтай дурадхалнуудшье оруулагдаа.

Тодорхойлон хэлэбэл, бүхы тосхомнай участогууд болгон хубаагдаа. Тэдэ участогуудынь Соведэй харьяата газар дээрэ байдаг организацинууд, эмхи зургаануудай коллективүүдтэ даалгагдажа үгтөө. Поселково Соведэй сесси дээрэ баталагдаhан тусхай комисси ойн баярай урдахи энэ ехэ хүдэлмэриие эмхидхэхэ, хинаха даабари абанхай. Тус комиссиин гэшүүд ямар организаци, эмхи зургаан республикын 60 жэлэй ойе угтуулан, хэр зэргэ хүдэлмэри хэнэб гэжэ гүйсэдкомдо долоон хоног бүридэ мэдээсэжэ байдаг.

Тосхоноо болбосон түхэлтэй болгохо зуураа, тэрэнээ модо hуулган ногооруулха хэрэгтэ ехэ анхарал хандуулнабди. Тосхонойнгоо сэсэрлигүүдые зохистой, хүнэй сэнгэхэ, амарха газар болгообди. Хоёр сэсэрлиг сос, кинотеатрай, соёлой байшангай хажууда бүхыдөө 1000 акаци ба мойhоной эшэ hуулгагдаба. Тиихэдэ организацинууд, эмхи зургаанууд оорынгоо даалгагдаhан участогуудта ой тайгаhаа асарhан hөөг бургааhа, модо тарина.

Районой гэр байрын-коммунальна ажахын, Буряадай проектно-шэнжэлэлгын ба химижүүлгын станциин хүдэлмэрилэгшэд тосхоноо ногооруулха талаар илангаяа эдэбхи үүсхэлтэйгээр хүдэлнэ. Тэдэ организацинуудые поселково Соведэй депутадууд Н. Д. Мергенов, С. А. Бекетов гэгшэд ударидадаг юм. Тиихэдэ депутат С. А. Бекетов Соведэй байгаали хамгаалха, тосхоноо болбосон түхэлтэй болгохо асуудал эрхилдэг 9 хүнhөө бүридэhэн саг үргэлжын комиссиие хүтэлбэрилнэ.

Комиссиин гэшүүд харгы, үйлсэнүүдые заhабарилха, тэндэ ариг сэбэрые сахиха бүхы асуудалнуудые хиналтадаа баhал абанхай.

Үйлсэнүүдээ шэмэглэн гоёохо талаар нилээд оролдолго гаргагдана. 13-дахи СПТУ-гай коллектив училищиингаа нюур талые улам гоёон шэмэглэбэ гээд тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Бусадшье организацинууд миин байнагүй. Буряадайнгаа АССР-эй 60 жэлэй ойе угтуулан, үшөөшье олон янзын хэмжээ ябуулгануудые бэелүүлнэбди. Жэшээлхэдэ, поселково Соведэй харьяата газар дээрэхи коллективүүдай экономикын ба соёлой үдэрнүүдые үнгэргэдэг болобобди. Тэрэ үдэр ажалша коллективүүд гүйлаhан амжалтануудаа харуулhан выставкэ соёлой байшан соо эмхидхэнэ, организаци ба эмхи зургаануудай хүтэлбэрилэгшэд үнгэрэгшэ жэлэйнгээ, мүн байгша оной ажалай дүнгүүд тухай элидхэхэ зуураа, түрэл республикынгаа 60 жэлэй ойдо зорюулан, ямар юумэ хэжэ байhан тухайгаа хүн зоной урда тоосоно. Тэрэ үдэр ажалша коллективэй хүсөөр концерт табигдадаг. Экономикын ба соёлой үдэрнүүдтэ хабаадаhан коллективүүдэй харалгын дүнгүүд июлиин 1 болотор гаргагдаха юм. Мүнөө дээрээ 13 ажалша коллектив тиимэ удэр үнгэрөөд байна.

Эдэ бүхы хэмжээ ябуулгануудhай Соведэй бүхы депутадуудай эдэбхитэй хүдэлмэреэр, үргэн, олониитын хабаадалгатайгаар үнгэрнэ.

Буряад оронойнгоо байгуулагдаhаар 60 жэлэй ойе ажалай бэлэгүүдээр угтаха зорилгоор абаhан социалис уялгануудhай амжалтатайгаар дүүргэгдэжэ байна. Олонхи организацинууд, эмхи зургаанууд байгша онойнгоо 5 hарын түсэбые болзорhоонь урид бэелүүлээ. Тиихэдэ байгша оной түсэбтэ даабаринуудые болзорhоонь урид дүүргэжэ, hуурин тосхонуудые республикынгаа hайндэр болотор болбосон түхэлтэй болгохо талаар хараалhан хэмжээ ябуулгануудаа сүм бэелүүлхээр зэhэнхэйбди.

С. ДЕНИСЕНКО,
арадай депутадуудай Ивалгын поселково Соведэй гүйсэдкомой түрүүлэгшэ.

МИНУТА СОО ЮУН ХЭГДЭНЭБ?

ТОО, БАРИМТАНУУД

НЭГЭ МИНУТА. Энэ богонихон сагшье hаа, суудхэ соо—1440. жэлдэ 525.600 минута тоологдодог. Энээн тухай бага-сага бодомжолхоор. Хүдэлмэридөө хожомдоходоо гү, али hаатахадаа, хэрэггүй юумээр hамаархадаа, үсэгэлдэрэй кинофильм гү, али футболой мүрысөөн тушаа хөөрэлдэхэдөө, олон хүнүүд энээн тухай бодомжолдоггүй. Теэд ухаагаа гүйлгөөд үзэхэдэ, минута гээшэ тиимэ бага юумэн бэшэ байна. Манай ажахын асари ехэ хэмжээгээр бодоходо, ажалай минута бүхэн орондоо, арадтаа хэды ехэ юумэ үгэхэб, гээгдэhэниинь—хэды ехэ хохидолтойб даа.

Нёдондо манай орон дотор дунда зэргээр нэгэ минутада хэды шэнээн юумэн үйлэдбэрилэгдөөб гэhэн тоо, баримтануудые харуулая:

электрын элшэ хүсэн — 2,6 миллион киловатт-час (энэнь бүхэли жэлэй туршада хоёр мянга хахад бүлын ажаhуудалай бүхы хэрэглэмжэ хангалгада хүрэхэ);

нефть (газай конденсадтай хамта)—1166 тонно (энээнhээ абтаhан тоhо-түлишэ гурбан зуун машинатай автопаркда hарын туршада хүрэхэ);

газ—953 мянган кубометр (энэнь хүдөөгэй 250 айлай гэрнүүдые бүхэли жэлэй туршада дулаасуулхада, ажаhуудалай хэрэглэмжэдэ хүсэд хүрэхэ);

шулуун нүүрhэн—1366 тонно гү, али 23 вагон;

булад—280 тонно (энэнь ашаанай 14 вагон гү, али хубсаhа угаадаг арбан мянга гаран машина бүтээлгэдэ хүрэхэ);

минеральна үтэгжүүлгэнүүд (шэмэтэ зүйлнүүдэйнь 100 процентдэ оруулан тоолоходо) — 50,8 тонно (мүнөө үедэ орон дотор баримталагдадаг нормын ёhоор хэрэглэхэдэ, тэрэ 570 гектар таряалан үтэгжүүлхэдэ хүрэхэ);

химическэ утаhан—2,3 тонно шахуу (энэнь 14 мянга гаран дүрбэлжэн метр синтетическэ бүд нэхэхэдэ гү, али 228 автопокрышка хэхэдэ хүрэхэ юм);

металл отолдог станогуудые, кузнечно-хэбэй машинануудые, приборнуудые, автоматизациин ба тоо бүридхэлгын техникые, нефтеаппаратурануудые, химическэ түхеэрэлгэнүүдые, хүнгэн ба эдеэ хоолой промышленностиин технологическа түхеэрэлгэнүүдые—24 мянган түхэригтэ;

автомобильнуудые — дүрбэн;

хүдөө ажахын машинануудые, мал ажалда ба тэжээл бэлэдхэлгэдэ хэрэгтэй машинануудые—11 мянга шахуу түхэригтэ;

хэрэглэмжын модо—514 кубометр, тэрээгээр арбан стандартна hуурин модон гэрнүүдые барихада хүрэхэ;

газетын саарhан—58,4 дүрбэлжэн метр, энэнь «Правда» газетын 80 мянган хэhэгтэ хүрэхэ;

цемент—236 тонно, энэнь 14 квартиратай панельнэ гү, али блочно гэр барихада хүрэхэ;

бүд—20 мянган гаран дүрбэлжэн метр, энээгээр найман мянга гаран хубсаhа хунар оёжо болохо;

оёдолой зүйлнүүд—46 мянга шахуу түхэригтэ;

нэхэмэл дотор ба гадар хубсаhан—гурбан миллион гаран хэhэг;

арhан гутал—1,4 мянган паар;

колбасагай зүйлнүүд—5,9 тонно;

малай тоhон—хоёр хахад шахуу тонно;

hүнэй зүйлнүүдые (hүндэ оруулжа тоолоходо)—50 тонно;

элhэн саахар—23 тонно;

консервэнүүд—31 мянган условно баанха;

часы—133 хэhэг;

эдеэнэй амhартанууд (шаазан-шабар, майоликова болон шэлээр ба хрусталяар хэhэн)—дүрбэн мянган түхэригhөө улүү;

радиоприемнигууд—17 хэhэг;

телевизорнууд—16;

холодильнигууд—11;

мебель—12,7 мянган түхэригтэ.

Минута бүри промышленна бүхы продукци 1,4 миллион шахуу түхэригтэ гаргагдана, энэнь дунда зэргын предприятиин hарын продукцитай адлирхуу.

Дунда зэргээр минута бүридэ хүдөө ажахын продукци 240 мянга шахуу түхэригтэ гаргагдана, энэнь нэгэ колхозой hара хахадай туршада үйлэдбэрилhэнhөө үлүү.

Минута бүхэндэ дунда зэргээр 262 мянга гаран түхэригэй гол фонднууд ашаглалгада оруулагдана.

Минута бүхэндэ гүрэнэй ба кооперативна худалдаа наймаанай эрьесэ 578 мянган түхэригhөө үлүү болоно.

Иимэл даа, манай оронoй нэгэ минута! Тиихэ зуура олонхи hалбаринуудта үйлэдбэриин hуниндөө, амаралтын үдэрнүүдтэ хүдэлдэггүйе анхаралда абаха хэрэгтэй. Тиимэhээ бодото дээрээ минутын үнэ сэн нилээд дээгүүр гээшэ. Гадна эдэ тоо, баримтанууд нёдондоной дүнгүүдээр гаргагданхай, теэд энэ жэлэй түрүүшын hарануудай дүнгүүд хараа байса дээгүүр юм.

Үйлэдбэриин участок бүхэндэ, хангалгада хүдэлмэриин сагые улам хүсэдөөр ба ашаг үрэтэйгөөр ашаглаха зорилго КПСС-эй XXVI съезд табиhан байна. Гэхэтэй хамта, гүрэнэй, ажалай ба гүйсэдхэлгын журамые бэхижүүлгын шухала удха шанартай байhыень КПСС-эй ЦК-гай ноябриин (1982 он) Пленум тэмдэглээ.

Эндэ нөөсэ арга боломжонууд ехэ бии. Даладахи онуудта хүдэлмэриин сагай алдагдаhые тоолоходо, хүдэлмэришэн бүхэндэ промышленностьда 2,9 үдэрhөө 1,8 хүрэтэр, барилгада—4,1-hээ 2,5 үдэр хүрэтэр доошоошье hаа, жэлдээ тэрэнь минутаар, часаар бэшэ, харин үдэрөөр тоологдоно бшуу. Теэд энэ тоололгодо абтаhаниинь ха юм. Журамай алдагдалгаhаа арадай ажахыда ушаруулагдадаг хохидол мүнөө дээрээ ехэ. Тоолоод үзэхэдэ, промышленностьда ажалай саг гээлгые хахадаарнь хорообол, ямаршье нэмэлтэ гаргашагүйгөөр ажалай бүтээсэ 5—6 процентээр дээшэлхэ байна. Энэнь жэлэй туршада абтаха продукциин хэмжээе 35 миллиард шахуу түхэригөөр ехэ болгохо бшуу.

Агитаторнууд болон политинформаторнууд хоорондоо хэхэдээ, өөhэдынгөө предприяти, цех, участок бүхэнhөө жэшээнүүдые абажа, эдэ тоо, баримтануудаа харуулха ёhотой. Хүдэлмэриин минутын үнэ сэн тухай хүнүүдые бодомжуулхые, минута бүхэниие ёhотой хүдэлмэришэнэй хэрэг болгохые оролдохо шухала.

ХИЛЫН СААНАҺАА

ТАМПЕРЕДЭ МИТИНГ БОЛОБО

ТАМПЕРЕ. Хани барисаан, харилсаа холбоон, нэгэ нэгэндээ туhалалсалга тухай Совет-Финляндиин договорой баталагдаhаар 35 жэлэй ойдо зорюулагдаhан хоёр оронoй эхэнэрнүүдэй хани барисаанай үдэрнүүд СССР-эй ба Финляндиин хани барисаанай, хүршэ ёhоной харилсаанай гэршэ болоhон олоной хабаадалгатай митингээр дүүрэбэ.

1948 ондо гар табигдаhан Совет-Финляндиин договор хадаа хоёр оронoй хоорондохи хани барисаанай үндэhэ hуури, Финляндиин эб найрамдалта гадаадын политикын шухала нүхэсэл болоно гэжэ Финляндиин Эхэнэрнүүдэй демократическа холбооной (ДСНФ) эмхидхэhэн хани барисаанай үдэрнүүдтэ хабаадагшад семинар дээрэ үгэ хэлэхэдээ тэмдэглээ.

«Советскэ Союзай ба Финляндиин эхэнэрнүүдэй хани барисаанай үдэрнүүд эб найрамдалай, аюулгүй байдалай ба харилсаа холбооной түлөө, ядерна дайнай аюулда эсэргүү Европын олониитын тэмсэлэй үшөө нэгэ шухала шата болоно», гэжэ ДСНФ-эй түрүүлэгшэ Ингер Хирвеля түгэсхэлэй митинг дээрэ мэдүүлээ.

ХИТАДТА ЭРДЭМЭЙ НЭРЭ ЗЭРГЭ ОЛГОНО

ПЕКИН. Орон дотороо эрдэмэй докторой нэрэ зэргэдэ түрүүлэн хүртэhэн 18 эрдэмтэдтэ дипломуудые барюулhан тухай Хитадай хэблэлдэ мэдээсэгдэнэ. Эрдэмэй нэрэ зэргэ олгохо тухай орон дотор бии болгогдоhон шэнэ гурим «Хитадай онсо шэнжэнүүдhээ уламжалан шалгарна» гэжэ дипломуудые барюулалгын баяр ёhолол дээрэ тэмдэглэгдээ. «КНР-эй эрдэмэй докторой нэрэ зэргэ олгохо гурим тухай дүримэй» 1981 ондо хүсэндөө ороhонhоо хойшо 15 мянга шахуу хүн эрдэмэй магистрай нэрэ зэргэдэ хүртэhэн байна.

«Зарим hула талаяа улам хүгжөөхын» тула Хитад гадаадын оронуудта hурахыень студентнэрые эльгээхэ байна гэжэ эрдэмэй докторой дипломуудые барюулалгын баяр ёhолол дээрэ хэлэгдэhэн үгэнүүд дотор тэмдэглэгдээ.

ХЁМОРОО ЗҮРИШЭЛДӨӨЕ ҮРГЭДХЭНЭ

ПАРИЖ. Энэ ээзэрхэг түримхэй сэрэгэй-политическэ бүлэглэлэй 16 гэшүүн-оронoй гадаадын хэрэгүүдэй министрнүүдэй хабаадалгатай НАТО-гай соведэй хоёр үдэрэй сесси эндэ дүүрэбэ.

Хёмороо зүришэлдөөе үргэдхэхэ, ядерна буу зэбсэгүүдые үрдилдэн бүтээхэ, «Першинг-2» болон далита ракетэнүүдые Баруун Европодо тараан тодхохо гэhэн американ захиргаанай хараа шэглэлые сессидэ хабаадагшад Вашингтоной шанга хашалта баалалтаар баталhан байна гэжэ түгэсхэлэй коммюнике дотор хэлэгдэнэ. Энэ сесси социалис оронуудта эсэргүү сэрэгэй нэгэдэлэй эхи табиhан томо ехэ долоон капиталис оронoй түлөөлэгшэдэй Вильямсбергдэ үнгэргэгдэhэн уулзалгын үргэлжэлэл болоhон байха юм.

Хэрбээ Женевэдэ үнгэргэгдэжэ байhан совет-американ хөөрэлдөөнүүдтэ «тодорхой үрэ дүнгүүдэй түйлагдаагүй hаань», американ ядерна 572 ракетэ Баруун Европын хэдэн оронoй газар дээрэ тараан тодхохо гэhэн НАТО-гай хараа түсэб коммюнике дотор батадхагдаа.

ВАШИНГТОНДО ХӨӨРЭЛДӨӨНҮҮД БОЛОБО

ВАШИНГТОН. США-гай гүрэнэй секретарь Шульц Холбоото Штадуудта ерээд байhан Ливанай гадаадын хэрэгүүдэй министр Салемтэй эндэ хөөрэлдэбэ.

ЮПИ агентствын мэдээсэhэнэй ёhоор, Вашингтоной хашалта баалалта доро Ливанай ба Израилиин хоорондо баталагдаhан худал хуурмаг «эбэй хэлсээе» бэелүүлхэ тухай асуудалда хоёр тала гол анхаралаа хандуулhан байгаа. Тель-Авивай ээзэрхэг түримхэй ябуулгын үрэ дүнгүүдые батадхаhан энэ хэлсээн Ливанай бэеэ даahан байдалые, газар дайдынь бүрин бүтэн бэйлгые бүдүүлигээр хазагайруулна, Дүтын Зүүн зүгтэхи байдалые улам түгшүүрилтэй болгоно.

Израилиин—Ливанай хэлсээе эрид шууд буруушааhан Сириие хашаха ябадалые хөөрэлдөөнүүдэй үедэ зүбшэн хэлсэhэн байгаа. Тэдэнэй ээзэрхэг түримхэй ябуулгануудые эрид буруушаадаг Сириин бэеэ даahан гүрэниие США болон Израиль hулаpуулхые али болохоор оролдоно.

ДЭЛХЭЙН ГАЗЕТЭНҮҮД ЮУН ТУХАЙ БЭШЭНЭБ

Советскэ Союзай Коммунис партиин Центральна Комитедэй Пленумэй дүнгүүд, Пленум дээрэ КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь Ю. В. Андроповой хэлэhэн үгэ дэлхэйн хэблэлэй гол анхаралда байhаар. КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретариин хэлэhэн үгые социалис хани нэгэдэлтэ оронуудай газетэнүүд гүйсэд гү, али дэлгэрэнгыгээр толилно.

Польшын «Трибуна люду» газетэ Пленумэй дүнгүүдтэ зорюулагдаhан материалнуудые «Мүнөө үеын агуухэ зорилгонууд» гэhэн гаршаг доро толилбо. КПСС-эй ЦК-гай энэ жэлдэ түрүүшынхеэ болоhон Пленум гансал Советскэ Союзда бэшэ, харин бүхы дэлхэй дээрэ hонирхол үүсхэнэ.

Социализм хадаа уласхоорондын харилсаанда болоhон бүхы hайн юумые залан сэхээр сахин хамгаална гэжэ Болгариин, Венгриин, ГДР-эй ба бусад социалис оронуудай газетэнүүд бэшэнэ.

Ю. В. Андроповой хэлэhэн үгэ шууд сэхэ, бата найдамтай байна гэжэ Лондоной «Гардиан» газетэ мэдээсэнэ.

Буу зэбсэгүүдые хурнаха, зэбсэг хэрэгсэлнүүдые бүтээн гаргалгые зогсоохо, уласхоорондын адли тэгшэ харилсаа тогтоохо тухай асуудалнуудта Ю. В. Андропов гол анхаралаа хандуулhан байна гэжэ Индиин «Хиндустан таймс» газетэ тэмдэглэнэ.

СЕССИ ДҮҮРЭБЭ

АДДИС-АБЕБЭ. Африкын нэгэдэлэй эмхиин (ОАЕ) гэшүүн-оронуудай гүрэнүүдэй ба правительствануудай толгойлогшонорой Ассамблейн XIX сесси Эфиопиин ниислэл хотодо хүдэлмэреэ дүүргэбэ. Тэрээн дээрэ баталагдан абтаhан түгэсхэлэй документүүд дотор энэ түбидэ колониализмын ба расизмын үлэгдэлнүүдые, түгшүүрилые усадхахаар, эб найрамдалай ба Африкын арадуудай социально-экономическа хүгжэлтэ дэбжэлтын аша туhада али алиндань ашатай hайн харилсаае хүгжөөхөөр сүлөөтэ Африкын шиидэнхэй байhаниинь батадхагдана.

Баруун-Урда Африкын арадай эмхиин (СВАПО) хүтэлбэри доро Намибиин арадай эрхэ сүлөөгэйнгөө ба бэеэ даahан байдалайнгаа түлөө баатар габьяата тэмсэлые хуралдаанда хабаадагшад hайшаагаад, ОАЕ-гэй гэшүүн-гүрэнүүдэй патриодуудта али бүхы туhаламжа, дэмжэлгэ үзүүлхээр саашадаашье бэлэн байhанаа батална. Тусхай тогтоол соогоо тэдэнэр расис ЮАР-ай харата ябуулгануудые эрид буруушааhан байгаа. Эдэнь Намибида бэеэ даahан байдал олгохо тухай ООН-ой шиидхэбэринүүдые бэелүүлгэдэ hаад тойбо татаха талаар шэглүүлэгдэнхэй байна. Энэ асуудалые Анголодо Кубын сэрэгүүдэй бии байлгатай холбохо гэhэн hэдэлгэнүүд Аюулгүй Соведэй шиидхэбэринүүдые бэелүүлхэ талаар мүнөө гаргагдажа байhан хүсэлэл оролдолгонуудые буруу hүргэхэ гэhэн ябуулга, бэеэ даahан гүрэнэй — Анголын дотоодын хэрэгүүдтэ бүдүүлигээр хамааралсаhан ушар болоно.

Дүтын Зүүн зүг болон Палестинын асуудал тухай тогтоолнууд дотор тэдэнэй булимтаран эзэмдэhэн бүхы газар дайда дээрэhээ Израилиин сэрэгүүдые дары гаргаха эрилтэ табигдана.

Сионизм, [illegible] ба империализмда эсэргүү араб арадуудай тэмсэлтэй hаналаа нэгэдэжэ байhанаа мэдүүлхэ зуураа, Дүтын Зүүн зүг тушаа ООН-ой Аюулгүйн Соведэй абаhан тогтоолые бэелүүлхыень баадхахын түлэ Израильда шанга эрилтэ табихыень ОАЕ уласхоорондын эмхиие урялба.

УЛААН-ҮДЫН ГОРОДСКОЙ СОВЕДЭЙ СЕССИ

Арадай депутадуудай Улаан-Үдын арбан наймадахи зарлалай городской Соведэй табадахи сесси уржадэр болобо.

Депутадуудай үзэмжэдэ «Хүн зоной элүүр энхые бүри hайнаар сахин хамгаалха нэмэлтэ хэмжээнүүд тухай» КПСС-эй ЦК-гай болон СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй тогтоолой үндэhөөр «Улаан-Үдэ хотодо медицинскэ хангалгые саашаданы hайжаруулха тухай» асуудал табигдаа. Энэ асуудалаар горсоведэй гүйсэдкомой түрүүлэгшын орлогшо **В. Ф. Потехин** элидхэл хэhэн байна.

Тэрэшэлэн сесси дээрэ нэмэлтэ элидхэл элүүрые хамгаалгын ба социальна хангалгын талаар саг үргэлжын комиссиин түрүүлэгшэ депутат **В. В. Ангапов** хээ.

Элидхэлнүүдые зүбшэн хэлсэлгэдэ арадай депутадуудай Советскэ райсоведэй гүйсэдкомой түрүүлэгшэ **А. П. Елгин**, «Бурмясопром» нэгэдэлэй генеральна директор, Октябрьска райсоведэй депутат **В. С. Мылзенов**, локомотив-вагон заhабарилгын заводой түмэршэ дархашуулай бригадын бригадир **Е. Е. Касьянова**, городой ахамад штатнабэшэ травматолог **П. В. Афанасьев**, авиационно заводой партийна комитедэй секретарь, депутат **В. К. Агапов**, үхибүүдэй нэгэдэхи больницын ахамад врач **Т. В. Жданова**, «Жилгражданстрой» трестые эрхилэгшэ **В. Л. Думнов** гэгшэд хабаадаа.

hүүлдэнь городской Соведэй гүйсэдкомой гурбадахи ба дүрбэдэхи сессинүүдэй хоорондо хэгдэhэн хүдэлмэри тухай тобшо мэдээсэл горсоведэй секретарь **И. А. Портнягин** хэбэ. Тус мэдээсэлые депутадууд нэгэн дуугаар hайшаан угтаба.

Городской Соведэй сесси зүбшэн хэлсэhэн асуудалаараа дэлгэрэнгы тогтоол батан абаба.

Манай корр.

ФРГ. Оронoй экономикын байдал болон ажалгүйшүүлэй тоогой үдэрhөө үдэртэ ургажа байhан ушар Баруун Германиин профсоюзуудай hанаaень ехэтэ зобооно. Мүнөө байhан хүдэлмэриин газарнуудые болон саашадаа хүдэлмэриин шэнэ газарнуудые бии болгохо талаар эрид хэмжээнүүдые абаха тушаа эрилтэ монополи болон засаг баригшадай урда тэдэ табина.

Гамбург хотодо болоhон жагсаалда хабаадагшад «Хүн бүхэниие ажалаар хангаха!» гэhэн лозунгнуудые барлад үйлсэдэ гаранхай.

ТАСС-ай фотохронико.

БУРЯАД ОРОНОЙ СУУТА ХҮНҮҮД

НАҺАНАЙ ЖАРГАЛ

ХҮНЭЙ НАҺАН. Наһанай жаргал. Эдэ хоёр ойлгосо хүн хүндэ элдэбээр эрьедэг. Тиигээдшье хүн бүхэн эдээнние ондо ондоогоор ойлгодог. Һэшхэл сэбэртэй, түрэлхиин һайхан сэдьхэлтэй хүн наһанайнгаа жаргалые дуратай ажалтаяа холбодог юм. Тиимэһээ хүн гээшэ энэ дэлхэй дээрэ ажал хэхэеэ түрэдэг гэжэ бүхы сэдьхэл зүрхөөрөө мэдэрдэг, этигэдэг. Тиимэ хүнүүд ажал хэхэдээ, огто эсэхэ сусахые мэдэдэггүй.

Би һаяхан тиимэ хүнүүдэй нэгэнтэй уулзааб. Тэрэ хадаа хорёодтойхондоо трактористын мэргэжэл шудалаад, бүхы наһаараа түмэр түдэгэтэй «носолдоһон» эхэнэр — Шультумова Бадгарма Шультумовна.

Б. Ш. Шультумова Мухар-Шэбэрэй аймагай Суулга нютагта үгытэй малшанай бүлэдэ түрэһэн намтартай. Тэрэнэй түрэхэдэ, Агуухэ Октябриин социалис революциин суурян Түгнын талада соностоһон, хүдөө нютагай буряадууд хуушан байдалаа шэнэлжэ эхилэнхэй байгаа. Басаганай арба хүрэжэ ябахада, «Фордзон» түхэлэй түрүүшын трактор Түгнын талые дорьбоогоор, Суулга хүрэһэн түүхэтэй. Нютагай хүгшэдые сошоон, залуушуулые бахархуулан ерэгшэ тракторай хойноһоо шардайса гүйлдэжэ ябаһан үхибүүдэй дунда бишыхан Бадгармашье бии һэн бээзэ.

Юрэдөөл түрүүшын тракторай ерэһэнһээ хойшо үхибүүнэй зүүдэндэ тэрэнэй дүрэ үзэгдэдэг, хүршэгэнэһэн абяаниинь шэхэндэнь соностоһоншуу болодог болоо. Эгшүүн, үмхэй үнэрыньшье һайхан шэнги байха.

— Һураха арга олдоогүй юм. Һураашье һаа, һуража ядахагүй һэн хэб даа гэжэ һанагша хүм. Гэртэхимни үбшэлөө даа. Арбан гурбатай ябахадам, эхэмни наһа бараа. Тиигээд лэ, ажал хэхэ баатай болоол гүбши даа. Хожомынь ехэ наһатанай һургуулида ном үзөө хүм, —гэжэ Бадгарма Шультумовна бага наһаяа дурдана. — Түрүүшын тракторай ерэхэдэ, манай нютагта юун болоо гээбтэ дөө. Санжиева гэжэ эхэнэр түрүүшын трактористкануудай нэгэн байгаа юм. Би хойноһоонь ходо дахаад ябагша хүн һэм. Үшөө тракторайнь һуулсаадш үзэһэн байхаб...

Залуу басаган одоо өөрөө дурлажа даа, 1940 ондо Гашейн МТС-тэ трактористнуудай курсада һурахаяа ошоһон байна. Жэл тойрон тэндэ һураад, трактористын үнэмшэлгэтэй болоод лэ, шэнээр эмхидхэгдэһэн Шаралдайн МТС-эй мэдэлдэ үгтэжэ, 1941 оной хабарай тарилгада хабаадан, дүрбэн мөөрэтэй трактораар харьяата ажахынуудай тарянай газарые хүүесэ хахалалсаһан габьяатай.

Удангүй дайн эхилжэ, оролдосотой бэрхэ трактористые «ГАЗ-генератор» гэжэ гэнжэтэ мөөртэй тракторта МТС-эй хүтэлбэрилэгшэд һуулгаһан юм.

— Тэрэмнайшье даа, юу хэлэхэб, хүндэхэн трактор һэн даа. Түлеэгээр ябаха. Тоһолхо-барихаяаш хуу улаан гараараа хэхэш даа, — гэжэ хуушанай трактористка дурдана.

— Тэрээндэ орходоо, юу хэлэхэб, мүнөөнэй тракторнууд гоё болонхой ааб даа. Хамаг юумэниинь оньһон кнопкоор хүдэлхэ. Юу хэлээбтэ даа. Гоёл ааб даа. Тархиш даа, залуу һэн һайб гэжэ һанагшаб...

Бадгарма Шультумовнагай хадагалжа ябаһан саарһанууд сооһоо шарлашаһан һонин хоёр документ олдоо. Нэгэниинь «Буряад-Монголой үнэн» газетын дайнай жэлнүүдэй нэгэ номерһоо хайшалагдаһан бишыхан, оройдоо 62 мүртэй зураглал. Авторынь — А. Шадаев. Ямар оной, ямар һарын хэдынэй үдэртэ барлагдаһыень мэдэхын аргагүй. Тэдэнь шуулаатай. Гэбэшье 1942 оной майн 4-нэй номер байгаа ха гэжэ тухайлхаар. Юундэб гэхэдэ, зураглалай ара талада Советскэ Информбюрогой майн 3-най үглөөнэй мэдээсэл толилогдоһон байна. Тэрээн соонь Калининскэ болон Ленинградска фронт дээрэ боложо байһан үйлэ хэрэгүүд дурдагдана.

Тиихэдээ дайнай түлэг болоно байхада, совет баатар сэрэгшэдэй ами наһаяа гамнангүй, фашис нохосуудһаа түрэл дайдаяа сэбэрлэхэ гэжэ апан тэмсэжэ байхада, тэдэнээ дэмжэн, «Бүхы юумэеэ— фронтдо» гэһэн уряа доро унаһан малгайгаа абангүй хүдэлжэ ябагшадай дундаһаа буряад уран зохёолшо героиняа оложо алдаршуулһан байгаа бшуу. Тон Шадаевайл маягаар бэшэгдэһэн зураглалые уншахада, хабарай хара һалхин соо тооһо татуулан, нормоёо үлүүлэн дүүргэхэ гэжэ «булад хүлэгөө» ана-мана табилуулжа ябаһан залуу басаганай дүрэ нюдэндэ харагдаадхина. «—Маруся! Эдеэнтнай хүрэшэхэнь, бушуухан ерыт! —гэжэ эдеэ хоол хэдэг залуухан бэри хашхарба». Гансахан энээхэн сэхэ хэлэлгые уншахада, героиниин урагшаа һанаатайгаар, эдихэ уухаяа мартан ажалладаг байһаниинь элирнэ бшуу. Үдэр бүриингөө нормые 150, заримдаа 200 процент дүүргэдэг байһан тухайдань зураглал соо хэлэгдэнэ.

«Маруся!» —гэжэ тогоошоной соглоһониинь ямар удхатайб гэхэдэ, «Бадгарма» гэһэн нэрыень хэлэжэ ядаад, МТС-тэ хамта ажалладаг байһан ород нүхэдынь тэрээндэ «Маруся» гэжэ хоёрдохи нэрэ үгэжэрхиһэн байгаа. Тэдэнь мүнөөшье уулзахадаа: «— О, Маруся, Маша!» —гэлдэжэ, аргагүй болодог юм...

Хоёрдохи документнь хадаа БМАССР-эй газар тариаланай арадай комиссариадай Политическэ секторэй 1942 оной майн 4-дэ эльгээһэн тусхай амаршалга. Илья Бузинеевич Борсоевой гар табилгатай тэрэ амаршалга соо иигэжэ бэшээтэй:

«Хүндэтэ нүхэр Шультумова Мария!

Германиин фашизмтай совет арадай хэжэ байһан Эсэгэ оронсо хамгаалгын Агуу-ехэ дайнай үдэрнүүдтэ манай ороной патриот ёһоор, запабарилгын хүдэлмэриин үедэ үдэрэйнгөө нормые 150 процент дүүргэжэ, ажалай үндэр бүтээсэ түйлана, иигэжэ арьяатан дайсаниие бута сохижо, фашис булимтарагшадһаа манай газар уһые сэбэрлэхэ хэрэгтэнь шэн зоригто Улаан Армидаа туһална гэжэ Танай тухай Суулгын МТС-эй полит-таһагай начальник нүхэр Десятков манда дуулгаа.

Түйлаһан амжалтаартнай Таниие БМАССР-эй НКЗ-гэй МТС-үүдэй политсектор амаршалха зуураа эдэ амжалтануудаа үдэр бүриингөө хүдэлмэридэ саашадаашье арьбадхажа, 1942 оной хабарай тарилгын болон хүдөө ажахын удаадахи хүдэлмэринүүдтэ үшөө ехэ үрэ дүн түйлаха бэзэт гэжэ батаар этигэжэ байна.

БМАССР-эй НКЗ-гэй Политсекторэй начальник

И. Борсоев».

1942 ондо Суулгын МТС-эй мэдэлдэ эльгээгдэжэ, залуу трактористка слесарээр томилогдоһон байгаа.

— Яагаад слесарь байһан хүмта? Хүндэ бэшэ гү? —гэжэ асуухадам, Бадгарма Шультумовна уряар энеэбхилээд, иигэжэ харусаа һэн:

— Юуниинь хүнгэн байхань даа? Тэд нохой хамартаа хүрэхэдөө уһаша гэлсэгшэ гүбэ. МТС-эй хамаг шахуу эрэшүүлэй сэрэгтэ мордошоходо, хэн нэгэниие слесарь болгохо гээ гүб даа. МТС-эймнай директорээр Перевалов Николай Дорофеевич хүдэлдэг байгаа. Полит-таһагаймнай начальник Озен Шездуевич Шадаров байгаа гүбэ даа. Шайдуров Владимир Осипович гэжэ главна инженерые һанадаг хүм. Басагадые суглуулжа, һурга гээ. Тиихэдэнь өөрөө шэлээд, гартаа дүйтэй, бэрхэ басагадые суглуулаад лэ, заһабарилгын хүдэлмэри хэдэг болообди. Ревенская Александра (һүүлдэнь Петровск-Забайкальски уруу хадамда гараа һэн), Лощенкова Мария (мүнөө Бар тосхондо һуудаг), Шалаева Прасковья (мүнөө Подлопаткидаа), Цыренжапова Цырегма (мүнөө Зандинда байдаг), би гээд лэ, табан басагад һэмди. Гагнаха, шудхаха, шэнэ деталь хэхэ — юрэдөө, тракторта юун хэрэгтэйб, дууһыень хэхэш даа. Подшипнигай шаригуудыешье хэдэг байгаа зомди...

Залуу наһандаа эрэ хүнһөө дутуугүй, заримдаа үлүүгээр ажаллажа ябаһан эхэнэр урдамни һууна гэжэ һанахадаа, досоо уярхаар байгаа бэлэй. Ажалдаа оролдосотой, тон сэхэ сэбэр зантайень мэдэжэ, МТС-эй хүтэлбэрилэгшэд тэрэниие складые даагшаар томилһон юм. Удаань колхозойнгоо, һүүлдэнь Суулгын совхозой МТМ-гэй складые даагша ябаа.

— Мүнөөнэй оньһото тракторта хүдэлжэ үзөөгүйгөө шаналагшаб даа. Складые даагша байхадам, залуу трактористнуудай заримааниинь энэ-тэрэ деталяа гээжэрхёод, намһаа эрижэ ерэдэг һэн. Хараажа байгаад лэ үгэхэлши даа. Мориие һайнаар бариаа, һайнаар ябадаг гүбэ даа. Тэрээндэл адли, трактор гээшые баһал һайнаар харууһалха хэрэгтэй хаям. Саг соонь аршаад, тоһодоод, шурэб шүнхыень мушхаад байгаа һаа, удаан саг соо һайнаар ябаха бэшэ юм гү гэгшэл һэм. Залхуурхал гээшэ һаа, тракторта һууһанай оройдоо хэрэггүй. Залхуу ябадал гээшэмнай хүниие хойшонь татадаг үбшэн гээшэ, — гэжэ Бадгарма Шультумовна һанаһанаа сэхэ хэлэнэ. Тэрэнэй хэлэһые шагнажа һууxадаа, мүнөөнэй механизаторнуудта, гансашье тэдээндэ бэшэ даа, бүхы залуу ажалшадта һургаал боломоор юумые хэлэнэ гэжэ сэдьхээ һэнби.

Пенсидэ гараһаншье хойноо үшөө хэдэн жэл ажаллаад, 1975 оной социалис мүрысөөндэ илагшын тэмдэгээр шагнагдажа байха гээшэмнай нилээдгүй урагшаа һанаатай хүнэй шэнжэл даа. Шэн зоригто ажалайнгаа түлөө Хүндэлэлэй тоогүй олон грамотада, хэдэн медальда хүртэһэн байна. Анхандаа ВЛКСМ-эй гэшүүн ябаһан хадаа Ленинскэ Коммунис партитаяа хуби заяагаа заатагүй холбохо гэжэ шиидэһэниинь ойлгосотой. Б. Ш. Шультумовагай партийна стаж 1984 оной январиин эхеэр 40 жэл болохо юм. Хэдэн олон жэлдэ таһалгаряагүй арадай заседатель ябаһаниинь сэхэ сэбэр, шударгы абари зангыень гэршэлнэ бэшэ гү?

Бүхы наһаараа урагшаа зүдхэмжэтэй, һайнаар ажаллаһан, наһанайнгаа жаргалые ажалтай холбоһон, мүнөө аша, зээнэрээ һайханаар үргэлсэжэ, үнөөхил ажалаа үргэлжэлүүлэн ябаһан Б. Ш. Шультумова мэтын хүнүүдэй урда малгайгаа абажа дохидог байя нүхэд!

Ц. ДОНДОГОЙ.

1983 ОН—КАРЛ МАРКСЫН ЖЭЛ

ТҮРҮҮШЫН ОРШУУЛГА

Дэлхэйе революционно ёһо гуримаар шэнэдхэн хубилгаха гэһэн программа —Карл Маркс Фридрих Энгельс хоёрой гайхамшагта зохёол — «Коммунис партиин манифест» анха түрүүшынхеэ 1847 ондо хэблэгдэн гараа бэлэй. Дайшалхы политическэ түхэл маягтайгаар бэшэгдэһэн энэ манифест мүнөөшье коммунизмын түлөө тэмсэлдэ арадуудые уряалан бодхооһон зандаа. К. Марксын, Ф. Энгельсэй «Коммунис партиин манифестын» научно-теоретическэ удха шанарые В. И. Ленин иигэжэ тайлбарилаа һэн. «Энэ зохёол дотор айхабтар сэсэн мэргэнээр, гүн гүнзэгыгөөр, эли тодоор шэнэ үзэл бодолые, хэлбэришэгүй шууд сэхэ материализмые зураглан харуулаа. Энэнь мүн лэ социальна ажабайдалай талые удха түгэлдэрөөр тайлбарилна, диалектика — хүгжэлтэ тухай алишье талаһаань, эгээл гүн гүнзэгыгөөр шэнжэлһэн һургаал, ангиин тэмсэлэй теори, бүхэдэлхэйн—түүхэтэ революционно үүргэ дүүргэгшэ, шэнэ коммунис общество байгуулагша пролетариат тухай һургаал». 1848 ондо немец хэлэн дээрэ эгээл түрүүшынхеэ хэблэгдэһэнһээ хойшо манифест дэлхэйн бүхы түбинүүдэй олон арадуудай хэлэн дээрэ оршуулагдаһан байна. Нэн түрүүн научна коммунизмын энэ гайхамшагта зохёол Европын арадуудай хэлэн дээрэ гараа һааб даа. Ород хэлэн дээрэ эгээл түрүүн М. А. Бакунин оршуулжа, 1869 ондо Женевэдэ хэблүүлһэн юм. Гэбэшье энэ оршуулгань ехэ олон дутагдалтай һэн, оршуулагша зохёолой шухала удхые, мүн тобшололнуудые ехээр хазагайруулһан, хубилгаһан байгаа. Удаань 1882 ондо Г. В. Плеханов шэнээр оршуулжа, Марксын, Энгельсэй тусхай оролто үгэтэйгөөр энэл хотодо хэблүүлээ.

Ази түбиин арадуудай хэлэн дээрэ «Коммунис партиин манифест» эгээл түрүүшынхиеэ 1925 ондо хэблэгдэһэн юм. Пролетариадай агуухэ багшанарай энэ зохёолыень Владимир Ильич Ленин «марксизмын дуунуудай дуун» гэжэ гоё һайханаар нэрлээ бэлэй. Энэ «дууниинь» оршуулагдажа, хуушан монгол бэшэгээр Улаан-Баатар хотодо барлагдаба. 1921 ондо Монголой арадай түүхэтэ революци илан мандажа, арад түмэнэй ажабайдалые социальна талаарнь шэнэдхэн һэльбэжэ капиталис бэшэ замаар урагшаа дабшаха политическэ талаараа Монгол гүрэн дэлхэйн түрүү оронуудай тоодо ороһон арюун һайхан намтартай. Тиигэжэ энэ агуухэ зохёолын хэблэн гаргаха арга нүхэсэл олдоһон байна.

Монгол хэлэн дээрэ хэблэгдэһэн Маркс, Энгельсын энэ зохёолдо «оршуулагшын үгэ» оруулагдаһан байгаа, тэрээн соонь агуухэ сэсэн мэргэн ухаатан, эрдэмтэдэй айхабтар орёо нарин, удхаараа гүн гүнзэгы, баян зохёолые монгол хэлэн дээрэ оршуулха гээшэ ехэ хүшэр хүндэ байба гэжэ мэдээсэгдэнэ. Илангаяа «Коммунис партиин манифестын» эрдэм ухаанай талаар олон термин, мэдүүлэл болон үгэнүүдые монголоор тон зүбөөр тааруулан гаргаха гээшэ ехэ бэрхэтэй байгаа. Энэ зохёол ородһоо монгол хэлэн дээрэ оршуулагдаһан юм.

Монгол болон буряад ажалша түмэниие пролетариадай, мүн дарлагдан мүлжэгдэһэн арадуудай агуухэ багшанарай гайхамшагта бүтээлтэй танилсуулхын тула ехэтэ ярала, хүдэлмэриин сагһаа гадуур хүдэлөөб гэжэ оршуулагша бэшэһэн байна. Гэхэ зуура оршуулгын дутуу дунданууд, али бүхы ажаглалта, һанамжа тухайгаа бэшэжэ эльгээхыень, уншагшадые гуйжа ханданхай.

К. Марксын, Ф. Энгельсэй «Коммунис партиин манифестые» өөрынгөө һайн дураар, үүсхэлээр монголшолооб гэжэ тэрэ «Оршуулагшын үгэ» соо мэдээсэнэ. Энэ хүдэлмэри дүүргэхэдээ «буряад үргэн ниитэ ажалшадые» хараадаа абаһан ушар бидэнэй анхарал татаа. 1920 — 1930 онуудта Монгол ороной гэгээрэлэй хүгжэлтэдэ хубитаяа оруулжа, мэдээжэ болоһон ажал ябуулагша Б. Ишидорж энэ зохёолые оршуулһан байна. Тэдэнэй ёһотой нэрэ алдарынь Ешидоржин Базар Санжиевич. Тэрэ Буряад орондо Нарһата Толгой гэжэ нютагта түрэһэн юм. Иимэ нютаг мүнөөнэй Улаан-Үдын Оронгоһоо лээ хойшо оршодог байһан. Шэтын гимнази дүүргэһэнэй һүүлээр Эрхүү хотодо һургуулияа үргэлжэлүүлһэн намтартай.

1921 ондо Коминтернын Алас Дурна зүгэй секретариадай гэшүүн байһан, удаань Коммунис интернационалай Гүйсэдхэхэ Комитедэй Зүүн зүгэй таһагта хүдэлһэн, үнинэй большевик Сергей Алексеевич Далин иигэжэ бэшэнэ: «Монголой арадай парти, удаань залуушуулай Революционно союз байгуулхада буряадай коммунистнар ехэ үүргэ дүүргэһэн юм. Алас Дурна зүгэй секретариадай монгол-түбэд секцидэ ородог Г. Данчинов, М. Сахьянова, Ф. Коняев, Нацов, Ишидоржин, С. Борисов, мүн В. И. Юдин, Старков (Зоригто) гэгшэд Унгерные бута сохиһоной һүүлээр Монголдо хүдэлөө һэн».

Буряадай түрүүшын коммунистнуудай нэгэн А. И. Майоровай дурсаһанай ёһоор 1921 ондо ноябриин 5-да монголой делегациин Владимир Ильич Ленинтэй уулзахада Б. Ишидорж байлсаа. 1922 оной январь соо Зүүн зүгэй арадуудай ажалшадай съезд дээрэ Монголой делегациин гэшүүн С. Буяннэмэх гэдэгэй гэршэлэн мэдээсэһэнэй ёһоор, Б. Ишидорж тус делегациин В. И. Ленинтэй хөөрэлдэхэдэнь, монголой делегациин оршуулагшань байһан болоно.

Дэлхэйн пролетариадай вождиин Кремльдэхи кабинет соо Монголой делегациин В. И. Ленинтэй хөөрэлдэхэдэ, үгэ залгуулагша байһан гайхамшагта ушарынь, Монгол орондо шэнэ байдал яажа зохёон байгуулхаб гэжэ монгол революционернүүдтэ агуухэ багшын үгэһэн сэсэн мэргэн захяа заабаринууд ой ухаандань бүхөөр хадуугдажа, Маркс, Энгельс, Ленинэй зохёолнуудые монгол хэлэн дээрэ оршуулха гэһэн хүсэл бодол Ишидорждо түрүүлһэн байжа магадгүй.

Монгол ороноо бусаһанай һүүлээр Ишидорж Буяннэмэх хоёр тэрэ жэлдээ «Хүн түрэлтэнэй, революциин, арадай партинуудай болон гүрэн түрын хүгжэлтын үндэһэн тухай тобшо тайлбари» гэжэ ном бэшэбэ. Энэнь 1923 ондо Үргэ хотодо хэблэгдээ һэн. Тус ном 19 бүлэгһөө бүридэнэ. Энээн дотор үргэн ехэ материал үгтэһэн байна. «Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!» гэһэн уряа доро агуухэ эрдэмтэн—К. Маркс 1864 ондо I Интернационал Лондондо эмхидхээ һаань, «Бүхы оронуудай пролетаринар болон мүлжэгдэн дарлагдаһан арадууд, нэгэдэгты!» гэһэн уряа доро 1919 ондо В. И. Ленин Москвада III Интернационал байгуулаа гэжэ тэдэнэр бэшээ һэн. Тиигэжэ монголой партийна хэблэлэй түүхэдэ анха түрүүшынхиеэ К. Марксын, В. И. Ленинэй нэрэнүүд бэшэгдэбэ.

Энээнэй һүүлээр Ишидоржиин «Коммунис партиин манифестые» оршуулһаниинь гайхалтай бэшэ. Зохёолой мэдүүлэл бүхэниие, бүхы удхыень ехэ наринаар сахин оршуулһан байна. Гэбэшье монгол хэлэн дээрэ ниитын-политическэ (эрдэм ухаанай) терминэй тэрэ үедэ хүсэд тогтонижороогүй байһан дээрэһээ оршуулхань ехэл хүшэр хүндэ байгаа гээд тэмдэглэнэ. Тиигэбэшье монголой түүхын шэнжэлэлдэ «Коммунис партиин манифестын» энэ оршуулга яһала һайн гэжэ сэгнэгдэһэн байдаг.

К. Марксын, Ф. Энгельсэй «Коммунис партиин манифестын» монгол хэлэн дээрэ оршуулга политическэ айхабтар ехэ удха шанартай байгаа. Монгол арад түмэн энэ оршуулгые 1940 он болотор хэрэглэһэн гэжэ тоологдоно. Тиихэдэ «Коммунис партиин манифестын» тус оршуулгын хэблэл Буряад орондошье тараһан байна. Мүнөө үлэһэн нэгэ хэды ном тэрэниие гэршэлжэ үгэнэ.

К. Марксын, Ф. Энгельсэй бэшэһэн «Коммунис партиин манифестын» монгол хэлэн дээрэхи түрүүшын хэблэл 1920 онуудта Маркс, Энгельс, Ленинэй бусад зохёолнуудые оршуулха талаар һайн һайхан эхи табиһан намтартай. Тэдэнэй дунда эдэбхитэй оршуулагшадай нэгэн Б. Ишидорж байһан юм. Тэрэ К. Марксын «Капиталай» 1 ботиһоо «Анха түрүүшын нөөсэлэлгэ» гэжэ бүлэгые, В. И. Ленинэй «Социализм ба шажан мүргэл», «Интернационал» гэжэ партийна гимнын үгэнүүдые болон бусад зохёолнуудые оршуулаа.

Дайнай һүүлээрхи үедэ марксизм-ленинизмын эхи табигшадай шухала шухала зохёолнууд оршуулагдажа, монгол хэлэн дээрэ хэблэгдэнхэй. Тэрэшэлэн К. Марксын «Капиталай» гурбан боти оршуулагдажа, хэблэлдэ бэлдэгдэжэ байна.

Агуухэ Октябриин социалис революциин 50 жэлэй ойдо МНРП-гэй ЦК-гай дэргэдэхи Партиин түүхын институт В. И. Ленинэй 35 боти суглуулагдамал зохёолнуудые монгол хэлэн дээрэ оршуулжа, хэблэжэ дүүргээ һэн.

Г-Н. ЗАЯТУЕВ,
түүхын эрдэмэй кандидат.

ШЭНЭ ШҮЛЭГҮҮДҺЭЭ

Цырен-Дулма ДОНДОКОВА

Буряадай АССР-эй арадай поэт Ц-Д. Дондокова Ц-Б. Бадмаевтай хамтаржа, хүүгэдэй саадай үхибүүдэй уншаха «Барбаадай» гэжэ ном бэлдэжэ хэблүүлһэн юм. Гадна «Шарлуухай» гэжэ багашуулда зорюулан хэблэгдэһэн номойнгоо үргэлжэлэлые — «Би наран Шарлуухайб» гэһэн ном гаргуулаа.

Мүнөө «Жаргал мүндэлөө» («Сотворение счастья») гэһэн роман бэшэжэ дүүргэжэ байна. Поэт хүнэй прозоор бэшэһэн энэ роман соохи үйлэ хэрэгүүд Хэжэнгэ, Хори, Яруунa, Үгдаан нютагуудаар, Шэтэ, Улаан-Үдэ городуудаар болохо байна. Шэнэ засагай мандахын түлөө болоһон асари ехэ тэмсэлдэ эхэнэр хүнэй дүүргэһэн үүргэ тухай поэт домоглон бэшэнэ.

МИНИИ АЛТАН ШАМДАА— ЭХЭ ОРОНДОО

Хубисхалаар мүндэлһэн орондоо
Хуби заяанууднай олонхой талаан золоо.
Хадуур, Балтыень үбсүүндээ зүүхэдээ,
Хамагһаа хүсэтэйб, хамагһаа жаргалтайб.
Омог зоригтойб ажал тэмсэлдээ,
Ороoһо ургуулха мэргэжэл олонхойб.
Эхэ оромни, шамдаа үгэнэм алтаа,
Алтануудһаал һаа үлүү алтаяа,
Энээхэн алтамни сэсэглэдэг байха,
Эхэ оронием шэмэглэн найгаха.
Эрэ нэрээ баталхын түлөө
Эрид хатуугаар заһараагүйдэ болёо.
Тэндэ тэнгэридэ юуниинш болог,
Тэсэхэб, һүнитэйш тэбэрилдүүжэм, зорёод,
Алтаар полёо бүрхөөжэл һалахаб,
Арбай таряа, СССР, шамдаа барихаб.
Эхэ оромни, шамдаа үгэнэм алтаа,
Алтануудһаал һаа үлүү алтаяа.
Энээхэн алтамни сэсэглэдэг байха,
Эхэ оронием шэмэглэн найгаха.

ХАТАРШАДАЙ ДАЛИЖАДАГ ГУЛАМТА

Энэ училищи 1961 ондо эмхидхэгдээ һэн. Тэрэ сагһаа хойшо тус училищине 180 хүн дүүргэжэ гаранхай. Байгша ондо 13 бэлигтэн дүүргэбэ. Тэдэнэр ойрын сагта Сибириин болон Алас-Дурна зүгэй хото городуудай сценэнүүд дээрэ ажаллахаар ошохо юм.

СССР-эй арадай артистка, РСФСР-эй Гүрэнэй шангай лауреат Л. П. Сахьянова тус училищиин уран һайханай хүтэлбэрилэгшөөр олон жэлдэ ажаллана. Тэрэшэлэн эндэ мэргэжэлтэ-багшанар: РСФСР-эй арадай артист П. Т. Абашеев, Буряадай АССР-эй искусствын габьяата ажал ябуулагша З. Н. Тыжеброва, Буряадай АССР-эй арадай артистнууд Б. Н. Васильев, Л. Н. Протасова, Буряадай АССР-эй габьяата артистнууд Э. А. Кондратьева, К. Т. Семянникова, Буряадай АССР-эй соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ А. А. Кузнецова болон бусад уран бэлигээ үхибүүдтэ дамжуулжа байдаг.

Тиихэдэ Буряадай АССР-эй габьяата артист, училищиин директор В. А. Хараев, мүн республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ, училищиин һуралсалай талаар директорэй орлогшо К. А. Убугунова гэгшэд һурагшадайнгаа дунда хүмүүжүүлгын ехэ хүдэлмэри урагшатайгаар ябуулдаг.

Энэ училищиие урда жэлнүүдтэ дүүргэһэн олон тоото бэлигтэн мүнөө үедэ Ленинград, Казань, Душанбе, Ашхабад, Эрхүү, Хабаровск, Кызыл болон Улаан-Үдэдөө, мүн ороной бусад хото городуудаар ажаллажа байдаг. Тэдэнэй дунда мэдээжэ болоһон, хүндэтэ нэрэ зэргэдэ хүртэһэн нүхэд олон. Жэшээлхэдэ, Алексей Павленко — РСФСР-эй габьяата артист, Буряадай комсомолой шангай лауреат юм. Екатерина Самбуева — РСФСР-эй габьяата артистка, Юрий Муруев — Буряадай АССР-эй арадай артист, Гаванада болоһон залуушуулай уласхоорондын фестивалиин лауреадууд болонхой. Тиихэдэ Виктор Ганженко РСФСР-эй габьяата артистын, Альбина Петрова, Виктор Андреев, Анатолий Перепечай, Василий Павлов гэгшэд Буряадай АССР-эй габьяата артистын хүндэтэ нэрэ зэргэнүүдтэ хүртэнхэй.

Училищиин һурагшад һуралсалһаа гадуур хатар наадананй практическа хэшээлнүүдтэ эхэнхи сагаа үнгэргэдэг. Тиигэжэ үшөө 1967 ондо «Щелкунчик» гэжэ спектакль тэдэнэй хүсөөр табигдажа, училищиин һурагшадай амжалтын гэршэ болоо, Ленинэй орденто Буряадай оперо болон баледэй академическэ театрай репертуарта оруулагданхай гээшэ.

Дурсагдагша хатарай һургуулиин һурагшад Россин Федерациин, мүн ССР Союзай хореографическа училищинүүдэй харалгануудта хабаадалсажа, бэлиг шадабаринингаа дээшэлжэ байһые гэршэлэн тэмдэглүүлдэг.

1972 оной декабрь һарада училищиин бүлэг һурагшад Москвада, Съезднүүдэй ордон соо болоһон һайндэрэй ехэ концертдэ хабаадалсаа һэн. Мүн 1979 ондо дурсагдагша һургуулиин түгэсхэлэй классайхид Буряадай оперо болон баледэй балетнэ бүлэгтэ оруулагдажа, Москва, Ленинград хотонуудта үнгэргэгдэһэн гастрольнуудтань хабаадалсаа.

1981—1982 онуудай һуралсалай жэлдэ училищиин һурагшадай хүсөөр А. Рыбниковэй рок-оперо хүгжэмөөр найруулһан балет табигдаа һэн. Тэрэ спектакль манай оперо болон баледэй театрай репертуарта оруулагдаад, Улаан-Үдын харагшадта һайшаагданхай.

Байгша ондо дүн хамта баледэй долоон зүжэг табигдажа, нэгэнэйнь түлөө һэн эб найрамдалай жасада дамжуулагдаа һэн.

Май һарын тэнгээр училищиин бүлэг һурагшад оперо болон баледэй театрай, «Байгал» ансамблиин коллективтэй хамта Москвада боложо үнгэрһэн Буряадай литература болон искусствын харалгада хабаадалсажа ерээ. Тиигэжэ Эхэ оронноймнай ниислэл хотын эрилтэ ехэтэй харагшад Буряад ороной эдир бэлигтэнэй мэргэжэл шадабарииe халуунаар угтаа һэн.

В. ПЛУТТ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Буряадай АССР-эй искусствын габьяата ажал ябуулагша З. Н .Тыжеброва хатарай хэшээл ябуулжа байна.

Авторай фото.

ХҮНДЭТЭ УНШАГШАД!

Манай „Буряад Үнэн" газетые 1983 оной хоёрдохи хахадта абахаар захил хэлгэ үргэлжэлһөөр. Түрэл хэлэн дээрээ хэблэгдэдэг газетээ захижа уншахыетнай уряалнабди. Захил хэлхээ холбооной таһагуудта, хэблэл тараагшадааршье хэжэ болоно.

Газетын редакци.

ПРАВДА БУРЯТИ[И]

Нэгэдэхи хуудаһан[...] «Эб найрамдалай, [...] тын замаар»—СССР-эй [...]нистрнүүдэй Соведэй Тү[...]лэгшын Нэгэдэхи орло[...] СССР-эй гадаадын хэрэ[...]дэй министр депутат А[...] Громыкын элидхэл. «Хор[...] районой хүндэлэлдэ ажа[...] коллективүүдэй жагсаал[...] суглуулбари.

Хоёрдохи хуудаһа[...] «Городнай һалбаран сэ[...]нэ!» — Р. Макальска[...] статья. «Баргажанай [...] хүдөөгэй ажалшад элбэ[...]рэхэ тэжээл бэлэдхэхээ[...] ригжоо» — М. Хензы[...]вэй статья.

Гурбадахи хуудаһа[...] СССР-эй Верховно Сове[...] сессиин материалнууд. [...]лын саанаһаа ТАСС-а[...]лон АПН-эй корреспонд[...]нүүдэй мэдээсэлнүүд.

Дүрбэдэхи хуудаһа[...] «Чайкын» түүхэдэ о[...]ниидэлгэ» — И. Казан[...] статья. Хото хүдөөгэй[...]нин. Соносхолнууд.

СЭНХИР ЭКРА[Н]

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАМ[МА]

Москва. 8.55 — Дамжу[...] программа. 9.00—«Время». [...] —Үглөөнэй гимнастика. 9[...] Физкультура эрхилэгш[...] заабаринууд. 10.00—«АБВГ[...]ка». 10.30 — «Спортлото[...] 25-дахи тираж. 10.40 — [...]надта, түрэлхид». 11.00—[...] зохёолшод эб найрам[...] түлөө тэмсэнэ». Поэт А.[...]ков дамжуулгые хүтэлхэ. [...] — Хойто флодой ветера[...]дай уулзалга. 13.40 — [...]дай уран бэлиг тухай [...] программануудай «һон[...] гэһэн уласхоорондын V[...]тиваль. 14.10 — «Мэ[...]аад, юрэ бусын юумэн». [...] — «Мүнөөдэр — түби [...] дээрэ». 15.25 — «101-[...] уран һайханай фильм (1[...]ба хоёрдохи сери). 17.[...] Политическэ шэнжэлэгшэ[...] Вознесенскиин хөөрөөн. 18[...] Уянгата дуунай концерт. [...] — Мультфильм. 19.30 — [...] найрамдал хамгаалха [...] комитедэй түрүүлэгшэ Ю[...] Жуковай хөөрөөн. 20.[...] Ленсоведэй нэрэмжэтэ [...]рай «Пятый десяток» [...] фильм-зүжэг. 22.00—«Вре[мя]». 22.35 — «Хабаяа турша[...] сагад». Медсестра мэр[...]тэй басагадай конкурс. 0[...] Шэнэ һонин.

ХОЁРДОХИ ПРОГРАМ[МА]

Москва. 15.20 — «Д[...] һониной дээжэһээ». 16.[...] Казахай телевидениин п[...] программа. 17.55 — [...] бүлын клуб». 19.15 — [...]бол. СССР-эй арадуу[дай] VIII Спартакиада. [...] Уһан дээрэ бүмбэгөөр [...]далга. 20.15 — «Хүгжэм[...]оск». 20.45 — Уласхоо[рондын] шэнжэлэл. 21.00 — «А[...] нойрсогты, багашуул!» [...] «Элүүр энхэ байлга». 2[...] «Время». 22.35 — «М[...]ло» — уран һайханай [...] (1-дэхи ба 2-дохи сери[...]

Редактор
Р. Б. ГАРМАЕ[В]

МАНАЙ АДРЕС, ТЕЛЕФОНУУД: ИНДЕКС: 670000

г. УЛАН-УДЭ, ул. КАЛАНДАРИШВИЛИ, 23, редактор—2-50-96, приемная—2-54-54, зам. редактора—2-68-08, зам. редактора—2-62-62 отв. секретарь—2-50-52, секретариат—2-66-76, отделы: партийной жизни—2-34-05, пропаганды—2-56-23 промышленности и строительства—2-61-35, сельского хозяйства—2-64-36 2-63-86 советского строительства и быта—2-69-58, культуры и школ—2-60-21, 2-57-63, информации—2—60—91, переводов—2-54-93 писем и селькоров—2-67-81, корректорская—2-33-61 выпускающие—2-35-95, отдел объявлений—2-65-54.

Республиканская типография Государственного комитета Бурятской АССР по делам издательств полиграфии и книжной торговли. г. Улан-Удэ, ул. Ленина, 35. Н-00533. Заказ № 141. Индекс 04649.